

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**OBRAZ ŽENY V POLSKÝCH FILMOVÝCH KRONIKÁCH
V LETECH 1949–1954**

**THE IMAGE OF A WOMAN IN THE POLISH FILM
CHRONICLES, 1949–1954**

Magisterská diplomová práce

Studijní obor: Polská filologie se specializací na překlad

Vypracovala: Bc. Jana Kocůrková

Vedoucí práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité zdroje.

V Olomouci, 2. 05. 2022

Jana Kocůrková

Děkuji Mgr. Janu Jenišтови, Ph.D. za cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Rovněž děkuji své rodině a blízkým za podporu během celého mého studia.

Obsah

Úvod	5
1 Polská filmová kronika 1944–1994.....	7
2 Propaganda	12
2.1 Definice propagandy	12
2.2 Pilíře propagandy	14
2.3 Propaganda a kino.....	18
3 Ženy v období stalinismu	20
4 Obraz ženy v polské filmové kronice.....	25
4.1 Rok 1949.....	28
4.2 Rok 1950.....	33
4.3 Rok 1951	36
4.4 Rok 1952.....	39
4.5 Rok 1953.....	41
4.6 Rok 1954.....	42
4.7 Speciální vydání.....	43
4.8 Shrnutí.....	45
5 Slovtvorba	61
Závěr.....	67
Streszczenie	69
Bibliografie.....	71
Monografie.....	71
Články.....	72
Internetové zdroje	74
Audiovizuální zdroje.....	74
Anotace	76

Úvod

Informace, a především jejich prezentace, která je nám v dnešní době pomocí masmédií předávána, je nástrojem formování názorů a postojů diváků a posluchačů. Pokud však k tomuto trendu přidáme totalitní režim, v našem konkrétním případě stalinismus, značně omezené nosiče informací, pouze oficiálně povolená témata a všudypřítomnou propagandu s cílem mobilizovat a formovat obyvatelstvo, naskytne se nám obraz „reality“, která je jakýmsi odrazem historických, politických a sociálních událostí dané doby. Jedním z těchto nedocenitelných zdrojů, díky kterým máme možnost nahlédnout do historie, je polská filmová kronika (PKF). Týdeník, ve kterém specifická použitá jazyka a vhodně zvolený obraz vytvářel velmi mocný nástroj, využitý k ovlivnění tehdejší společnosti.

Cílem této diplomové práce je obraz ženy v polských filmových kronikách, představení problematiky období mezi lety 1949–1954 a popsání spojitosti mezi historickým pozadím a prezentovanou „realitou“, která se snažila formovat postoje diváků shodně se zvolenou propagandistickou strategií.

Toto poměrně rozsáhlé téma se nedá uchytit bez kontextu historických událostí, základních pilířů propagandy, která byla nedílnou součástí tehdejšího života, interpretace představené reality a slovo tvorby.

První část je sestavena tak, aby seznámila s charakteristikou celého padesátiletého období vysílání PKF, odkazuje na provázanost s politickým systémem a historickými událostmi. Stěžejním zdrojem se pro tuto kapitolu stala publikace *Piękniej niż w życiu, Polska Kronika Filmowa 1944-1994*, Marka Cieślińskiego, jenž nabízí ucelený náhled na danou problematiku. Následující části jsou již více nebo zcela zaměřeny na dobu mezi lety 1949 až 1954.

Druhá kapitola formuluje pojem propagandy se zohledněním rozdílů mezi demokratickými a totalitními režimy, představuje její hlavní pilíře, techniky a cíle. Součástí jsou i příklady odkazující na konkrétní vydání polské filmové kroniky. Dále definuje vztah mezi propagandou a kinem.

Třetí téma je věnováno historickému kontextu ženy v období stalinismu. Budou zodpovězeny takové otázky jako: Jaký byl hlavní cíl propagandistického snažení? Proč se

filmaři zaměřili právě na ženy? Jaké k tomu používali nástroje a proč to trvalo jen omezenou dobu?

Čtvrtý celek je s předchozí kapitolou velmi úzce provázán. Kapitola je založena na excerpci slovní zásoby odvysílaných reportáží. Výrazy jsou rozděleny podle jednotlivých let a tematických bloků, na kterých je následně provedena obsahová analýza obrazu ženy v polských filmových kronikách s jejich podrobnější interpretací. Celek je doplněn o úryvky napříč celým sledovaným obdobím, které dávají lepší náhled na danou problematiku.

I přes to, že se nejedná o práci z oblasti kognitivní lingvistiky, je jazykovědná část pro doplnění celku velice podstatná. Poslední oddíl je proto věnován slovo tvorbě, především pak přístupu k ženskému rodu, jeho tvorbě a specifice slovní zásoby sledovaného období.

1 Polská filmová kronika 1944–1994

Polská filmová kronika byla založena v Lublinu, v období 2. světové války, jako součást tehdejšího Polského armádního filmového studia a již od svého počátku předcházela v kinech veškerým projekcím. První slavnostní díl byl odvysílán 1. prosince 1944. Původní myšlenkou PKF bylo stvoření filmového týdeníku poskytujícího informace o politickém, hospodářském a kulturním dění v Polsku, a stabilizace nového politického systému.¹

Celá tehdejší kinematografie byla nástrojem propagandy, byla absolutně podřízena vládnoucí straně, která její moci využívala pro vlastní potřebu. Filmoví tvůrci velmi dobře věděli, pro koho pracují a jaký je jejich úkol.² Musel být prezentován takový materiál, se kterým by byla vláda spokojená, a to způsobem, aby si divák nevšiml, že je ovlivňován. Bylo nutné příjemce přesvědčit o tom, že jsou naplňovány jeho zájmy, nikoliv zájmy strany.³ PKF jakožto propagandistický nástroj byla po celou dobu své existence lidmi akceptována, můžeme dokonce říct, že si ji diváci oblíbili. Jejimi prvními šéfredaktory byli Jerzy Bossak a Ludwik Perski⁴, kteří dokázali skloubit společenský užitek s uměleckým charakterem. Kronika byla kormě „nutného“ obsahu zdrojem zajímavých informací a vysílala i velké množství neutrálních reportáží týkajících se kultury, zvyků nebo přírody. Na celkové struktuře se odrazilo i zaměstnání filmařů s dřívějšími zkušenostmi v SSSR, jejichž cílem bylo vyprovokovat diváka k aktivnímu zapojení, o což se následně snažila i PKF.⁵

Ve svých počátcích kronika informovala o konci války a o návratu k normálnímu životu. Jednotlivé díly byly vydávány nepravidelně. Nebyl ještě ustálen koncept ani jeho délka. Zpočátku se kronika soustředila na okolí osvobozeného Lublinu, postupem času se začaly objevovat reportáže i z jiných měst.⁶ Byly podepsány i mezinárodní smlouvy o výměně filmového materiálu s Československem, Francií a SSSR.⁷

¹ CIEŚLIŃSKI, Marek. *Piękniej niż w życiu: Polska Kronika Filmowa 1944–1994*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006, s. 9.

² HENDRYKOWSKI, Marek. *Historia polskiego filmu dokumentalnego: Dokument po wojnie. Lata 1945–1955*. Poznań: Wydawnictwo naukowe, 2018, s. 22.

³ CIEŚLIŃSKI, Marek. *Op. cit.*, s. 17.

⁴ Filmaři s předvojenskými filmovými zkušenostmi a členové sdružení milovníků uměleckého filmu „start“.

⁵ CIEŚLIŃSKI, Marek. *Op. cit.*, s. 29–32.

⁶ Tamtéž, s. 36.

⁷ Tamtéž, s. 43.

V období stalinismu bylo kino spolu s tiskem a rádiem tím nejdůležitější propagandistickým nástrojem, kterým vláda operovala.⁸ V roce 1946 nad PKF převzalo kontrolu ministerstvo informací a propagandy, byly ustáleny cíle, kterými se musela řídit, přičemž byl kladen důraz na její propagandistickou úlohu. Pomocí kroniky strana cílila k dosažení absolutního dohledu nad informovaností a postoji obyvatelstva. Tomuto plánu dopomohla i neustále narůstající atraktivita stálých a kočovných kin. Navyšovaly se jejich počty, z čímž souvisela i zvýšená poptávka po filmovém týdeníku.⁹

Socialismus nastolený v Polsku od poloviny 40. let významně ovlivnil směr, kterým se filmová produkce ubírala. Přijatá vládní opatření a povinnost prezentovat ideologické cíle a novou realitu způsobily, že umělecké tendence byly často potlačeny předpisy, pokyny a cenzurou. Inspirace nové poetiky byla čerpána ze sovětských kronik. Nově byly vysílány reportáže o obnově Polska, zprávy o přijatých výrobních závazcích a hospodářských činnostech. Změny nesouvisely pouze s poetikou PKF, pracovníkům byla vyčítána malá politická aktivita, což pro médium, které sledovaly milióny diváků bez ohledu na vzdělání, sociální postavení nebo politické sympatie, bylo nepřijatelné. Netrvalo proto dlouho a na místo šéfredaktora byla dosazena Olga Borzechowa, úřednice, která s filmem neměla žádné dřívější zkušenosti.¹⁰

V listopadu roku 1949 se ve Visle konal sjezd filmařů, na kterém byl socialistický realismus přijat jako jediná správná cesta umění.¹¹ Ve stejném roce byla Olga Borzechowa uznána za nezpůsobilou vykonávat tak zodpovědnou funkci a na její post usedla Helena Lemańska.^{12 13}

V období stalinismu, tedy v letech 1949–1955, takřka veškerý obsah kroniky souvisel se všudypřítomnou ideologií. Dominujícím obrazem se stala národní a dělnická strana PZPR, postavy úředníků a pracujících, kteří řádně a svědomitě plnili své závazky a stanovené

⁸ HENDRYKOWSKI, Marek. Op. cit., s. s. 56.

⁹ CIEŚLIŃSKI, Marek. Op. cit., s. 38–43.

¹⁰ Tamtéž, s. 49–51.

¹¹ LUBELSKI, Tadeusz. Historia kina polskiego: Twórcy, filmy, konteksty. Katowice: Videograf II, 2009, s. 143.

¹² JĘDRZEJSKI, Łukasz. Polska kronika filmowa w latach 1945–1968 jako medium partyjne. Zarys problemu. Polityka i Społeczeństwo. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017, 158–170 (13), s. 163.

¹³ Helena Lemańska neměla s filmem žádné dřívější zkušenosti. Před touto profesní působila jako asistentka tajemníka redakce „Głosu ludu“. Na postu šéfredaktorky čerpala ze svých literárních zkušeností získaných v tisku. V PKF se zaměřila především na styl a jazyk komentářů, který doprovázel jednotlivá vydání.

normy šestiletého plánu, dále se na obrazovkách objevily rekordy v produkci nebo průmyslové investice a transformace venkova. Tyto obrazy měly diváky mobilizovat k produktivnímu úsilí. Kronika vysílala také reportáže z národních shromáždění, které měly poukázat na bezmeznou podporu vládnoucí politické strany. Veškeré materiály byly silně emotivně zabarveny a poukazovaly mimo jiné na celistvost a neporušenost stávajícího politického řádu a na spojenectví se sovětským svazem. Posilovala se nevraživost mezi východem a západem. Prohlubovalo se přesvědčení o nutnosti prováděných změn.¹⁴

Kromě pravidelných týdenních cyklů PKF v období stalinismu představila velké množství speciálních vydání. Souviselo to jednak s neustálou potřebou být s divákem v kontaktu a předávat mu propagandistické sdělení, ale šlo i o nutnost, tak jako ve veškerých jiných odvětvích, překračovat výrobní plány.¹⁵

Po smrti Stalina, v roce 1954 se situace v Polsku začala zlehka měnit, což se samozřejmě odrazilo i na reportážích. Nedalo se hovořit o průlomových změnách, jen pozvolna se objevovala témata s rozdílnou poetikou a obsahem. Postavy úředníků vystřídali obyčejní lidé, redakce se začala více zajímat o každodenní realitu. Kromě kritických reportáží se byly k vidění i vtipné fejetony o společenském a osobním životě.¹⁶ Jedním z přelomových byl pro kroniku rok 1956. Diváci sledovali stále kritičtější reportáže, které v nich budily sympatie a důvěru. Místo utváření reality, se filmaři spíše nechali unášet na vlně právě probíhajících událostí. Kronika se s každým dílem stávala přímočařejší, bohatší a rozmanitější. Byly dokonce promítány materiály ze západu. Jedinečnost nově vysílaných dílů způsobila, že kronika přestala být vnímána jako dílo oficiální propagandy, ale jako hlas tehdejší společnosti.¹⁷

Gomułkovské tání se značnou měrou přičinilo i na změně společenského života. Společnost, která byla ještě donedávna podřízena socialistickým požadavkům na plnění a překračování norem, měla nyní více volného času na zábavu, což v důsledku přispělo i k navýšení počtu kin, na což PKF musela reagovat. V roce 1958 byly zavedeny dvě varianty týdeníku, označené písmeny A a B. Varianta A byla připravena ve více kopiích, byla distribuována po celém Polsku do všech typů kin. Byla v ní prezentována především

¹⁴ CIEŚLIŃSKI, Marek. Op. cit., s. 59–63.

¹⁵ Tamtéž, s. 69–70.

¹⁶ HENDRYKOWSKI, Marek. Op. cit., s. 74.

¹⁷ CIEŚLIŃSKI, Marek. Op. cit., s. 78–83.

oficiálnější témata. Varianta B byla promítána hlavně v městských kinech a její obsah z hlediska propagandy nebyl až tak vyhraněný. Kromě této novinky v podobě dvojí verze každého vydání se začalo objevovat více zahraničních materiálů, zajímavostí, kuriozit, informací z oblasti vědy a techniky, a reportáže o umění. Díky šéfredaktrorce Lemańskiej se kronika podobala filmovému magazínu.¹⁸

Konec gomułkovského tání znamenal obnovení sloganů a jazyka oficiální propagandy. V reportážích se začaly mísit staré výrazové prostředky s těmi novými.¹⁹

Během 60. let bylo charakteristické vysílání pečlivě připravených kampaní týkajících se sjezdů Polské sjednocené dělnické strany (PZPR). Tyto sjezdy měly totalitní charakter. Poukazovaly na absolutní společenskou podporu vládnoucí straně. Ta byla v PKF vyjádřena ukázkami ovací, potleskem nebo zpěvem. Podobu kroniky v tomto desetiletí významně ovlivnily i mezinárodní události, které si žádaly řádné ideologické vysvětlení. Jednou z nich byl i izraelsko-arabský konflikt.²⁰ Lemańská se odmítla podílet na antisionistické kampani a pokusila o zmírnění prezentovaných informací. Pro vládu bylo však nesmírně důležité, aby byl Izrael vykreslen jako hlavní agresor. Pod tímto tlakem šéfredaktorka podala demisi.²¹ V roce 1968 byl na místo dosazen Michał Gardowski, pod jehož vedením v následujících dvou letech neměla kronika informovat, ale pouze doručit správně formulované sdělení a nehodící se skutečnosti zatajit.²²

V roce 1970, kdy se do čela vlády dostal Edward Gierek, nastala v PKF intenzivní kampaň na jeho podporu, vytvářel se obraz nového tajemníka, dobrého hospodáře Polské lidové republiky.²³ Deník byl nasycen propagandou úspěchu a „huráoptimistickými“ komentáři.²⁴

V roce 1973 došlo opět ke změně šéfredaktora. Tentokrát na místo usedl Mirosław Chrzanowski. Kronika se nově zaměřila na reportáže prezentující novinky a zájem o techniku. Do popředí se dostávaly obrazy z vědy a průmyslu s důrazem na rostoucí dostupnost spotřebního zboží. Prezentovaly se již zavedené změny a plány do budoucna s vhodně zvoleným komentářem vyzývajícím k mobilizaci. Kronika začala ztrácet na

¹⁸ Tamtéž, s. 86–93.

¹⁹ Tamtéž, s. 88.

²⁰ Tamtéž, s. 108.

²¹ JĘDRZEJSKI, Łukasz. Op. cit., s. 167.

²² CIEŚLIŃSKI, Marek. Op. cit., s. 109–110.

²³ Tamtéž, s. 115–116.

²⁴ Tamtéž, s. 124.

originalitě, většina reportáží byla shodná s články v tisku. Apely vysílané směrem k divákům se již nesetkávaly s odezvou. Kvůli částečně nasycenému spotřebnímu trhu, možnosti zahraničních kontaktů a zhoršujícímu se stavu ekonomiky, nebyla již propagandistická hesla účinná. Kronika se lidem čím dál více vzdalovala a ztrácela i svou hlavní úlohu.²⁵ Její roli propagandistického média převzala v průběhu 60. a především 70. let polská televize, jejíž vysílání se šířilo rychleji a účinněji.²⁶

Dalším mezníkem byl pro PKF rok 1980. Srpnové události a vzestup Solidarity změnily ze dne na den status masmédií. Skutečný popis událostí, který byl do té doby prezentován pouze v neoficiálním oběhu, se promítl i do režimních médií. Během probíhajících protestů byli reportéři kroniky jako jediní vpuštěni do Gdaňské loděnice. Na obrazovkách se objevily necenzurované záběry protestujících dělníků a projev Lecha Wałęsy. Priority kroniky se změnily. Jednotlivé reportáže byly více záznamem reality a propaganda byla na krátko odsunuta do ústraní. V roce 1981 se situace změnila znovu. V prosinci byl vyhlášen válečný stav, což pro kroniku znamenalo na pár měsíců přerušení činnosti. Po svém znovuobnovení již neměla dostatek financí produkci udržet. V roce 1982 byla zúžena četnost vysílání, místo dvou verzí už existovala pouze jedna. Uzavření polských hranic navíc znemožnilo zahraniční výměnu. Politická situace se odrazila i v návštěvnosti kin a diváků kroniky ubývalo. Netrvalo dlouho a PKF z kin vymizela úplně.²⁷

Kronika na konci své existence prezentovala především dříve nezveřejněné záběry, které měla uložené ve svých archívech. V roce 1990 ještě došlo k poslední změně šéfredaktora, stal se jím Andrzej Piekutowski a PKF se pod jeho vedením znovu na chvíli vrátila do kin, ale novým zahraničním filmům a placeným reklamám už nedokázala konkurovat.²⁸

Poslední díl byl odvysílán v roce 1994, na její padesátileté výročí.²⁹

²⁵ Tamtéž, s. 119–134.

²⁶ HENDRYKOWSKI, Marek. Historia polskiego filmu dokumentalnego: Polska Kronika Filmowa. Poznań: Wzduwnictwo naukowe, 2018, s. 706

²⁷ CIEŚLIŃSKI, Marek. Op. cit., s. 137–141.

²⁸ Tamtéž, s. 142–143.

²⁹ Tamtéž, s. 144.

2 Propaganda

Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, polský filmový týdeník byl především nástrojem politické moci. V PKF, která na první pohled vzbuzovala dojem objektivního týdeníku s hlavním cílem informovat obyvatele o politickém a kulturním dění, můžeme bez větší námahy nelézt jazykové prostředky, které měly především přesvědčovací a hodnotící funkci, kde některá fakta byla záměrně zamlčena s cílem idealizovat představenou situaci. Prostřednictvím kroniky byla především v námi sledovaném šestiletém období prezentována jediná oficiálně uznaná pravda poukazující na chování a rozvoj tehdejší společnosti, vše v souladu se socialistickou ideologií a pod dohledem cenzury.³⁰

2.1 Definice propagandy

*„Pod vlivem propagandy se každý jedinec chová tak, jako by jeho reakce byly výsledkem jeho vlastního rozhodnutí. Větší počet jedinců lze přinutit ke stejnému chování, přičemž se každý z nich zdánlivě řídí svými vlastními úsudky.“*³¹

*„Propaganda je dovednost přimět lidi dělat to, co by nedělali, kdyby disponovali veškerými informacemi týkající se dané situace.“*³²

*„Propaganda je vědomý, systematický pokus formovat vnímání, manipulovat poznání a nasměrovat chování k dosažení reakce, která podporuje požadovaný záměr propagandisty.“*³³

Výše uvedené definice jsou pouze výběrem z nepřeberného množství, které se touto problematikou zabývají. Propaganda je předmětem zájmu takových oborů jako sociologie, historie, politologie nebo komunikačních studií, není proto možné tento jev uchopit a popsat jednou definicí. Jako sama propaganda, tak i názory badatelů na ni se v průběhu času vyvíjely a měnily. Značný vliv na chápání pojmu měla i aktuální politická situace,

³⁰ CIUNOVIČ, Małgorzata. O propagandzie w Polskiej Kronice Filmowej (na podstawie komentarza narracyjnego z lat 1971–1975). Załącznik Kulturoznawczy. 5. Perswazja (nie)werbalna. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2018, 77–92, s. 80–84.

³¹ KRECH, David a Richard S. CRUTCHFIELD. Theory and problems of social psychology. New York: McGraw-Hill Book Company, 1948, s. 316.

³² FRASER, Lindley Macnaghten. Propaganda. London: New York: Oxford University Press, 1957, s. 1.

³³ S. JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. Propaganda and persuasion. 5th ed. Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 2012, s. 1.

jelikož definice se od sebe v totalitních a demokratických režimech značně liší. V dnešní době si při vyřčení pojmu propaganda představíme něco negativního. Bývá často vnímána jako manipulace informací, jejímž cílem je získat absolutní kontrolu nad příjemcem. Vnímáme ji jako snahu adresáta o zavržení našich vlastních názorů a objektivnosti. Z historického hlediska měl však latinský termín *propagare*, ve smyslu šíření nebo rozmnožování, zcela neutrální význam. Negativní konotace začal vzbuzovat zejména v době světových válek a ve spojení s nacistickým Německem nebo Sovětským svazem.³⁴

Propagandu můžeme charakterizovat i jako jeden z možných způsobů komunikace. Jinými synonymy bývá často označována politická komunikace nebo politické přesvědčování. V publikaci *Foundations of communication theory* Kenneth K. Serena a C. David Mortensena komunikaci definují jako proces mezi lidmi, ve kterém má každý svou specifickou roli. Autoři poukazují na to, že komunikace může probíhat přímo, kdy adresát A mluví k příjemci B o X. Nebo nepřímo, kde hraje důležitou roli zprostředkovatel, kterým může být rozhlas, tisk, televize, v našem případě PKF. Adresátem a příjemcem může být osoba, skupina nebo politická strana.³⁵

Drtivá většina komunikačních modelů předpokládá existenci čtyř základních částí, které tvoří komunikační proces. Odesilatele, zprávu (komunikát), kanál a příjemce. Některé modely zahrnují také zpětnou vazbu a účinek, jaký zpráva ve společnosti vyvolá. V totalitních režimech jsou však tyto dva poslední prvky nepodstatné, sdělení je zde vždy jednosměrné.³⁶ Mluvíme zde o zcela kontrolovaném toku informací, který proudí vždy směrem k masám, nikdy naopak.³⁷ Kvůli neexistující zpětné vazbě pak není možné zhodnotit úspěšnost propagandy.³⁸ Ta je v totalitních režimech zajištěna pomocí odstranění nezávislosti sdělovacích prostředků a jejich plnému podřízení vládnoucí straně, což vede ke zkreslení skutečnosti, tudíž i zkreslení veřejného mínění.³⁹

S totalitním režimem, a nejen s ním, se nám pojí i termín *ideologie*, jenž můžeme charakterizovat jako systém názorů či myšlenek a následné prosazení zájmů s cílem

³⁴ WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanizmy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. *Pedagogika (Grada)*, s. 106–107.

³⁵ K. SERENO, Kenneth a C. David MORTENSEN. *Foundations of Communication Theory*. Harper & Row, publishers. New York, 1970, s. 73–82.

³⁶ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. *Teoria i praktyka propagandy*. Wrocław: Wrocławská Drukarnia Naukowa, 1997, s. 8.

³⁷ WRÓBEL, Alina. *Op. cit.*, s. 12.

³⁸ *Tamtéž*, s. 115.

³⁹ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. *Op. cit.*, s. 103.

dosažení moci. Můžeme tedy říct, že propaganda je jakýmsi prostředkem ideologie, na jejímž základě formuje chování jednotlivců a tím dosahuje předem vytýčených cílů.⁴⁰

2.2 Pilíře propagandy

Stalinská propaganda se pomocí PKF snažila zaujmout co možná největší množství lidí z různých sociálních tříd a společenských vrstev. Bylo potřeba mluvit *jednoduchým jazykem, kterému by rozuměl každý*. Propagandisté si již tehdy uvědomovali, že v gramatické struktuře jazyka, jeho slovní zásobě a syntaxi, sémantické flexibilitě a slovo tvorbě se nachází obrovský potenciál k ovlivnění mas. Jazyk, který používáme definuje náš způsob myšlení a vnímání reality, jazykové prostředky lze z tohoto důvodu velmi dobře využít pro ovlivnění neuvědomělého příjemce a přesvědčit jej o požadované pravdě. Propagandistické texty však musely být přizpůsobeny jazykovým schopnostem adresáta.⁴¹

Kronika proto prezentovala jasná fakta, především v krátkých, jednoduchých větách a sloganech. Obsah sdělení podaný tímto způsobem byli schopni pochopit i negramotní lidé, kteří se v prvních letech působení kroniky v Polsku nacházeli. Potlačení negramotnosti bylo v PKF v roce 1949 jedním z hlavních témat. Propagandistická hesla se odkazovala na neomezené možnosti vzdělání, skoncování s analfabetismem a tím dosažení lepšího životního standardu. Nebylo nikdy opomenuto, že lidé mohou studovat právě díky současnému politickému systému, který jim nabízí mnohem větší možnosti, než jaké měli doposud.

„Jednym z najważniejszych zadań, jakie stoi przed nami jest likwidacja analfabetyzmu. Ustrój kapitalistyczny pozostawił w spadku setki tysięcy robotników i chłopów nieumiejących czytać i pisać. W dniu 4 kwietnia 49 roku sejm uchwalił ustawę o walce z analfabetyzmem. Rejestracja analfabetów już się rozpoczęła. W miastach i po wsiach zaczęto organizować kursy dla niepiśmiennych.“⁴²

⁴⁰ Tamtéž, s. 48.

⁴¹ Tamtéž, s. 84–91.

⁴² PKF 1949 18 Oświata-Prasa-Książka.

„Maria Obermajer była sprzątaczką, po ukończeniu kursu dla analfabetów została robotnicą produkcyjną. Zdobywa wiadomości fachowe. Po raz pierwszy w życiu może się zająć pracą społeczną.”⁴³

Filmaři se odvolávali na *zkušenosti obyčejného člověka*, občana, se kterým se ztotožňovala většinová společnost. Zaměřovali se na *kolektivní inteligenci, zdravý rozum a tradice*. Byla používána různá *příслови, rčení, známé výroky a analogie*. Díky textům, které byly zakořeněny v sociálním podvědomí se zužovala propast mezi propagandisty a příjemci, kteří se s jednoduchou a jim blízkou zprávou ztotožňovali.⁴⁴ Ve výpovědích komentátora bylo použito množné číslo a slova jako *my* a *náš*. Diváci měli díky tomu pocit, že spolu s mluvčím hovoří společným jazykem, poukazují na společné zájmy a cíle. Hlas kroniky byl vnímán jako hlas společnosti.⁴⁵

„Kiedy rano prowadzimy nasze dziecko do nowego przedszkola. Kiedy oddajemy je pod troskliwą opiekę wychowawczyni. Wtedy myślimy o tym, że nasza codzienna praca to przede wszystkim walka o spokój szczęście i radość tych, których najbardziej kochamy.”⁴⁶

Rozhodující byla také *správně zvolená slovní zásoba*, díky které mohli filmaři navodit pozitivní atmosféru, pocit štěstí, radost, zlehčit situaci, nebo docílit pravého opaku. Pomocí správně zvolených slov bylo možné popsat osoby, věci či situace v lepším nebo horším světle, vždy v souladu s předem stanoveným cílem.⁴⁷ Ukázkou tohoto tvrzení je reportáž z roku 1953. Hlavní myšlenkou filmového obrazu je odhalení „pravdy“. Pravdy o na první pohled svobodné zemi, která pod svým uměle vytvořeným pozitivním zevnějškem skrývá pro lidi tu největší hrozbu tehdejší společnosti. Demokracii.

„Oto Ameryka. Wystawę pod takim tytułem zwiedzają w Warszawie dziesiątki tysięcy osób. W cieniu posągu wolności policyjna pałka. W kraju wolności, miliony ludzi poza prawem. Co czeka tego obywatela wolnego kraju? Widmo Ku Klux Klanu, stryczek założony z ręki amerykańskich faszystów [...] Jest wolność w tym kraju dla fabrykantów i lamistralków. Państwo i polityka bronią do upadłego wolności testów i koncernów. Prawa do wyzysku głoszą amerykański styl życia. [...] Literatura – zdziczenie, sadyzm, pornografia. Siedem grzechów głównych za jednego dolara.

⁴³ PKF 1950 44 Nie będzie analfabetów.

⁴⁴ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. Op. cit., s. 102

⁴⁵ Tamtéž, s. 109–110.

⁴⁶ PKF 1952 23 Dla szczęścia naszych dzieci.

⁴⁷ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. Op. cit., s. 100–101.

Trzeba od małego wychowywać przyszłych gangsterów. Będą potrzebni w Korei. Będą potrzebni w Europie. ⁴⁸

Dalšími pilíři úspěšné propagandy jsou *jasně vymezené cíle, neustálé opakování, slogany a zrnko pravdy*, kolem kterého je celá propagandistická výpověď zbudována.⁴⁹

Jedním z hlavních záměrů námi sledovaného období bylo splnění šestiletého plánu a dodržení pracovních norem za neustálé pomoci všudypřítomného politického aparátu. Velmi dobře viditelné je to na těchto ukázkách:

„W okresie planu sześcioletniego w stolicy zostaną wybudowane jeszcze dwie takie wielkie wytwórnie odzieży, które zatrudnią ogółem około 10 000 kobiet. ⁵⁰

„Ktoś nie słyszał o górniku Józefie Ciszaku z Wałbrzycha? Na kopalni Bolesław Chrobry wykonał on roczny plan wydobywania węgla w 3 miesiące i 10 dni. ⁵¹

„Ani jednej kobiety nie zabraknie w wielkim narodowym froncie o pokój i wykonanie planu sześcioletniego. ⁵²

„To prawo do uśmiechu, do jasnego spojrzenia w przyszłość dała kobiecie polskiej władza ludowa. ⁵³

„Szybko, sprawnie i precyzyjnie Dziklińska wprawiała zdumienie starych hutników. Wykonała 700 procent normy. Otworzyła nową drogę pracy i awansu dla kobiety. ⁵⁴

„Dzisiejsze hasło brzmi z okazji urodzin towarzysza Stalina przed terminowe wykonanie planu [...] Izolatorka Lucja Kowalik wykonuje 270 procent normy. ⁵⁵

Důležitým prostředkem tehdejšího propagandistického nástroje bylo i hodnocení procesů a tím přisouvání vyšších hodnot určitým oblastem života. Vše probíhalo v souladu s uměle vytvořenou přehnaně optimistickou tematikou stalinistického období. Mezi stále

⁴⁸ PKF 1953 03 Oto Ameryka.

⁴⁹ PROKOPOVÁ, Kateřina. Propaganda a persvaze. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 31.

⁵⁰ PKF 1949 23 Notatnik warszawski

⁵¹ PKF 1950 18 Zobowiązania 1 – Majowe wykonane.

⁵² PKF 1951 11 Kongres ligi kobiet.

⁵³ PKF [Feminizm w PRL] Towarzyszki pracy [FILM DOKUMENTALNY PRL 1952].

⁵⁴ PKF 1950 45 Hutnicy meldują.

⁵⁵ PKF 1952 01 Stoczniovcy.

opakované fráze můžeme zařadit: „wspólne cele”⁵⁶, „wspólna praca”⁵⁷, *szczęśliwa przyszłość naszych dzieci*”⁵⁸, „droga lepszej przyszłości”⁵⁹, „dzieło pokoju”⁶⁰, „przodownicy pracy”⁶¹, „patriotyczny obowiązek”.⁶²

Dalším pilířem úspěšné propagandy jsou *emoce*. Zpráva, která se na ně odkazuje je snáze pochopena a déle zapamatována. Ve svých obrazech mohou filmaři pracovat s hněvem, nechutí, odporem, nebo ideály a vznešenými cíli. Při předávání potřebného sdělení, není až tak podstatné, zda je prezentována pravda nebo lež. Důležité je, že je text podán s vášní, odhodláním, a že je schopný způsobit všeobecné nadšení, pohrdání nebo jinou obdobnou emoci, na jejímž základě jsou lidé schopni podnikat různé iracionální činy.⁶³

Tato ukázka je příkladem snahy o navození negativního dojmu, nebo až pocitu nenávisti ke zmíněnému manželskému páru, který provozoval nelegální činnost. Úryvek je nasycen slovní zásobou, která v nás vyvolává žádoucí negativní konotace. Můžeme si všimnout snahy zasáhnout všechny naše smysly. Použité výrazy odkazují na vzhled a nevábnou vůni produktů. Komentář, sám o sobě dosti emočně zabarven, navíc vystupuje spolu s obrazem, díky čemuž je sdělení ještě silnější a lépe zapamatovatelné.

*„Mięso, tłuszcze, dziesiątki metrów wełny, setki metrów perkalu, meliny, paskarzy i spekulantów puchły od wykupionych towarów. Dla ciebie ich w sklepie brakło a tutaj spójrzcie psuje się, śmierdzi, mnoży się robactwo, ale dla tej zacnej pary wszystko mało. Poznajcie ich państwo Kulbakowie z ulicy Wileńskiej 41 w Warszawie.”*⁶⁴

Terence H. Qualter tvrdí, že klíčem k úspěšné propagandě je to, aby byla *viděna, zapamatována a pochopena*. Musí být podřízena konkrétní situaci a posluchačům, na které se zaměřuje.⁶⁵

⁵⁶ PKF 1949 06 Delegacja rządu R. P. w Rumunii.

⁵⁷ PKF 1951 11 Kongres ligi kobiet.

⁵⁸ PKF 1950 23 Z frontu walki o pokój.

⁵⁹ PKF 1951 10 Będę studentką.

⁶⁰ PKF 1950 12 Warty pokoju.

⁶¹ PKF 1949 49 Młodzi przodownicy pracy.

⁶² PKF 1951 47 Wypełniają swój obowiązek.

⁶³ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. Op. cit., s. 89–90.

⁶⁴ PKF 1953 04 Cios w spekulanta.

⁶⁵ TERENCE H. Qualter. *Propaganda and Psychological Warfare*. Uniwersytet Kalifornijski: Random House, 1962, s. xii.

Výše zmíněných předpokladů bylo u PKF dosaženo jejím samotným konceptem. Jak již bylo zmíněno dříve, jednotlivá vydání byla určitou nucenou formou tehdejší zábavy. Týdeníky měly přesně danou konstrukci, které se filmaři drželi. Předem stanovená délka cca 10 minut, rozdělení témat podle jejich vážnosti, úvodní a závěrečná znělka, titulky s číslem vydání, nebo hlavní myšlenkou reportáže, známý hlas lektora, vhodně zvolená hudba k danému tématu a v neposlední řadě představení prostého obyvatelstva, se kterým se návštěvníci kina ztotožňovali. To vše přispívalo k ustálenému, stereotypnímu obrazu, jenž dopomáhal úspěšné propagandě.

Qualter poukazuje také na to, že ne propaganda, ale cenzura je tou největší hrozbou, její nebezpečí totiž spočívá v monopolu kontroly sdělovacích prostředků. Právě ten ohrožuje nezávislost myšlení a v uzavřené společnosti vede k podřízenosti a jednoduše názorů veřejnosti.⁶⁶ V této souvislosti zde uvádím citát z knihy *Ustrój komunistyczny w Polsce* od autora Jakuba Karpińskiego:

„Celem zakazów jest selekcja informacji, oczyszczenie ich z tego, co władze uważają za niewłaściwe. Stale toczy się walka ze skojarzeniami. Jak wiadomo, wszystko może się komuś z czymś kojarzyć (...) Dlatego cenzura ochrania co pewien czas carat, faszyzm lub narodowy socjalizm, dbając, aby komuś coś się z tym nie skojarzyło. Działanie cenzury jest częściowo wyznaczone przez instytucje, częściowo przez (w pewnym stopniu skodyfikowane w instytucjach) skojarzeniu kontrolerów informacji, dotyczące skojarzeń odbiorców. Po akcji oczyszczającej pozostaje warstwa zewnętrzna, fasada: uśmiechnięci robotnicy, oficjalne manifestacje, obracające się koła zębate i pasy transmisyjne, spust surówki, występy zespołów regionalnych, a na tym tle padający sobie w objęcia zaprzyjaźnieni przywódcy, których częstuje się chlebem i solą.”⁶⁷

2.3 Propaganda a kino

Jacques Ellul, ve své publikaci *Propaganda The Formation of Men's Attitudes* poukazuje na fakt, že vliv propagandy se rozšířil s rozvojem masmédií. Pomocí hromadných sdělovacích prostředků ať už novin, rádiového vysílání nebo v našem případě PKF byla zpráva předána davu a přesněji jednotlivcům, kteří tento dav utvářeli. „Úspěšná propaganda

⁶⁶ PROKOPOVÁ, Kateřina. Op. cit., s. 35.

⁶⁷ KARPIŃSKI, Jakub. *Ustrój komunistyczny w Polsce*. Warszawa, 1990, s. 86.

totiž jedince podněcuje k sounáležitosti s masou, díky čemuž se jedinci stávají snadnějším subjektem pro dosažení záměru propagandisty. ⁶⁸

Jedním z prostředků, který si masy i šířitelé propagandy oblíbili, byla kinematografie. Informace předávaná pomocí filmového obrazu nevyžadovala od příjemce žádnou velkou intelektuální námahu. Kino navštěvovalo velké množství lidí z různých sociálních vrstev, bez ohledu na jejich vzdělání, rodinný status či jiné společenské kategorie. Filmové promítání navíc splňovalo všechny výše zmíněné požadavky k dosažení toho, aby byla propaganda úspěšná.⁶⁹ Sílu kinematografie si propagandisté rychle uvědomili a začali diváky bez jejich vědomí formovat, předávat jim své názory a postoje.

Od roku 1944 PKF předcházela v kině veškerým filmovým projekcím. Kronika navíc plnila svou propagandistickou úlohu lépe než hrané filmy. Její dokumentární charakter zaznamenával „realitu“, diváci se identifikovali s postavami a chováním prezentovaných „ideálů obyčejného člověka“. Týdeník zároveň splňoval podmínky vládnoucí stany, jednotlivá vydání byla připravena v souladu s jejich ideologií.⁷⁰

Kino mělo ve světě obrovskou moc zejména v meziválečném období, což potvrzuje i Leninův citát: „*film je pro nás ze všech druhů umění nejdůležitější*“.⁷¹ Obdobně jako v nacistickém Německu, tak i za dob socialismu v Polsku byla realizována totalitní kampaň, pro niž byla využita veškerá dostupná média, formy, techniky a prostředky pro šíření propagandy.⁷²

⁶⁸ ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books, 1973. Reprint of the 1965 ed. Překl. Konrad Kellen, Jean Lerner, s. 6–7.

⁶⁹ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. Op. cit., s. 117.

⁷⁰ Tamtéž, s. 123.

⁷¹ NEDĚLA, Jiří. *Ruská avantgarda* [online]. 25. října 2007 [cit. 2022-02-26]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2007/ruska-avantgarda/>

⁷² DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. Op. cit., s. 17.

3 Ženy v období stalinismu

Pro širší náhled na celé téma obrazu ženy v polských filmových kronikách, je velice důležité připomenutí kontextu historických událostí, které byly jedním z důsledků politického směřování tehdejšího režimu. PKF ve shodě s prepisy a pod dohledem cenzury následně vysílala správně formulovanou informaci, se záměrem dosažení požadovaných výsledků. Jedním z hlavních cílů, na které se politická strana v námi sledovaném šestiletého období zaměřila byly právě ženy, které se za stalinismu staly snadným terčem.

Druhá světová válka měla značný dopad na demografickou situaci. Katarzyna Florczyk ve své publikaci *Modelowy wizerunek kobiety w propagandzie okresu stalinowskiego w Polsce* uvádí, že v poválečném Polsku žilo cca o 2 milióny více žen než mužů, na 100 Poláků tehdy odhadem připadalo 118 Polek.⁷³ Ženy se během krátkého období staly jedinými živitelkami rodiny. Z existenčního hlediska pro ně bylo zásadní nalézt zaměstnání a zabezpečit nejen sebe, ale také celou svou rodinu. Z důvodu jejich nedostatečné kvalifikace pro ně však tehdejší trh práce nebyl příliš otevřen.⁷⁴

Vrátíme-li se do období před rokem 1939, snadno pochopíme, z čeho situace vyplývala. Touto problematikou se mj. zabývá i Natalia Jarská ve své knize *Kobiety z Marmuru*, kde blíže popisuje jednotlivé sociální, ekonomické nebo i právní příčiny. Jarská uvádí, že před druhou světovou válkou nejčastěji pracovaly svobodné dívky/ženy z venkova, a to jako služebné nebo v drobných řemeslech a zemědělství. Ženy z měst, nebo ty s vyšším postavením mohly vykonávat výchovnou či uměleckou činnost nebo pracovat ve farmácii. Kvůli požadované vysoké kvalifikaci však nemohly zastávat například funkci úřednic. Ženy z vyšších kruhů sice pracovat mohly a skutečně pracovaly, avšak tato práce nebyla společností příliš akceptována. Pracující žena byla pro tehdejší společnost známkou nízkého sociálního statusu a původu.⁷⁵ Tento model se ale v průběhu let vyvíjel a měnil. Po roce 1945 válkou zničené Polsko potřebovalo rychlou obnovu. Vláda si byla vědomá potenciálu značné pracovní rezervy, která se v ženách skrývala. Ty se proto staly jedním

⁷³ FLORCZYK, Katarzyna. *Modelowy wizerunek kobiety w propagandzie okresu stalinowskiego w Polsce*. Letnia Szkoła Historii Najnowszej. Tom III. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2010, s. 29–38, s. 29.

⁷⁴ BLÁHA, Renata. *Z kuchni do kopalń – wizja kobiecości w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1947–1955*. Acta Humana [online]. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2016, 145-155, s. 148.

⁷⁵ JARSKA, Natalia. *Kobiety z Marmuru: Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2015, s. 23.

z hlavních terčů propagandistických sloganů s cílem zapojit tuto nekvalifikovanou pracovní sílu do výrobního procesu šestiletého plánu. Bylo však potřeba tehdejší konzervativní společnost přesvědčit o tom, že v Polsku neexistují profese, ve kterých by ženy nemohly pracovat, že neexistuje dříve zavedený podíl na mužské a ženské role.⁷⁶

Na tvorbě nového obrazu reality se samozřejmě podílela i PKF, která, jak už bylo několikrát zmíněno, měla pro dosažení tohoto záměru ty nejlepší předpoklady. V jedné ze svých reportáží poukázala, jakou konzervativní společností Polsko je, a že tento model je potřeba změnit.

„Czasem człowiek się spieszy. Wsiada więc do pierwszej z brzegu taksówki. I jazda! Ile płacę? Co?! Kobieta szofer taksówki? Coś podobnego! No, no. A dla pani Basi Wojtowiczowej sprawa jest prosta. Szoferką zarabia na życie. Ma przecież na utrzymaniu dwoje dzieci.“⁷⁷

Propagandisté se ve svých sloganech odvolávali na názory Marxe a Lenina, kteří tvrdili, že žena může být svobodná a rovná muži jedině díky práci. Do kampaně za rovnoprávnost mužů a žen byly zapojeny veškeré hromadné sdělovací prostředky. Nejen PKF, ale také ženské časopisy byly plně propagandistických sloganů.⁷⁸

„Mężczyzna o wiele więcej szanuje żonę, która zarabia!“⁷⁹

„Pozostawanie w domu nazywano ogłupiającą harówką i niewolą czterech ścian.“⁸⁰

Týdeník prezentoval nový obraz ženy, finančně nezávislé, pracovně a společensky úspěšné. Kronika ve svých reportážích představila ženy, které se pro Polky měly stát vzorem a inspirací. Ženy vykonávaly profese, které byly v doposud konzervativní společnosti vnímány jako typicky mužské. Své nové role se tyto představitelky zhostily vzorně a svědomitě, častokrát lépe než samotní muži, navíc nepřestávaly být ženami. Hornice, traktoristky nebo zednice, byly nejen vzorem píce a odhodlání, ale i krásy.

⁷⁶ FLORCZYK, Katarzyna. Op. cit., s. 29.

⁷⁷ PKF 1948 07 Taksówka Nr. 127.

⁷⁸ MROZEK, Justyna. Przemiany pozycji kobiety w PRL-u – wybrane konteksty. Studia Edukacyjne [online]. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2019, (nr. 54), 257–282, s. 262.

⁷⁹ „Przyjaciółka”, 21 marca 1948, nr. 3.

⁸⁰ MARKOWSKA, D. Rola kobiety w polskiej rodzinie, Kobiety polskie, red. Elżbieta Konecka. Warszawa: Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa, 1986, s. 202.

V reportážích, na plakátech a fotografiích v novinách vystupovaly vždy jako upravené a atraktivní ženy.⁸¹

Výčet pracovních pozic, které se v polských filmových denních objevily, byl velmi pestrý. Osobně to připisuji jistému záměru představit ženám možnosti, které jim sociální systém nabízel. Na obrazovkách se kromě hornic, zednic, žen pracujících v hutnictví, textilním průmyslu, zdravotnictví nebo zemědělství objevily i ženy na vysokých a oficiálních pozicích.

„Za tymi drzwiami urzęduje wójt gminy Wojnów na Dolnym Śląsku – Obywatelka Helena Wytrwał. 25-letnia kobieta wójt załatwia swoich interesantów energicznie i rzeczowo i doskonale daje sobie radę z nawalem pracy [...]. Helena Wytrwał to pierwsza kobieta wójt na Dolnym Śląsku.“^{82 83}

Větší pozornost však byla věnovaná ženám, které pracovaly v těžkém nebo lehkém průmyslu. Státní orgány tím dávaly najevo svou podporu emancipace, navíc tato tematika podporovala snahu o splnění šestiletého plánu.⁸⁴ V kronice byl vytvořen svět, ve kterém se ocelárny, doly a staveniště staly přirozeným pracovním prostředím žen.⁸⁵

PKF hlásala, že:

„Milion trzysta tysięcy kobiet zatrudni w produkcji nasz plan sześćioletni. Przed kobietami polskimi otworzyły się dziś drogi nauki, awansu społecznego, pracy w zawodach uważanych dawniej za dostępne jedynie mężczyznom.“⁸⁶

„Tysiące kobiet jako murarki, tynkarki, szklarki, windziarki, magazynierki znajdują pracę po przeszkoleniu właśnie w tej, dotychczas przez mężczyzn zawładniętej, dziedzinie.“⁸⁷

V reportážích i tisku byla neustále prezentována spokojenost a radost žen po ukončeném pracovním dni. Zdůrazňovalo se společenské uznání a ekonomická samostatnost těch

⁸¹ BLÁHA, Renata. Op. cit., s. 152–153.

⁸² PKF 1949 07 Wójt gminy Wojnów.

⁸³ V souvislosti s touto konkrétní ukázkou si nelze nevsimnout příjmení hlavní představitelky. Označení wytrwał, v překladu vytrvat se pro osobu, konkrétně ženu, zastávající takto důležitou profesi nesmírně hodí. Můžeme se proto zamyslet nad tím, zda se jedná pouze o shodu okolností, nebo záměr tvůrců tohoto propagandistického sdělení ještě více zdůraznit pracovní nasazení, píli a odhodlání této konkrétní ženy.

⁸⁴ JĘDRZEJSKI, Łukasz. Wizerunki kobiet w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1949–1953 (zarys problemu). *Polityka i Społeczeństwo* [online]. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2015, Tom 13 Nr 2, 87–97, s. 95.

⁸⁵ BLÁHA, Renata. Op. cit., s. 149.

⁸⁶ PKF 1951 10 Towarzyszki pracy.

⁸⁷ FLORCZYK, Katarzyna. Op. cit., s. 32.

„osvobozených prací“. Jednalo se o určitý druh reklamy a mobilizace těch žen, které se ještě do pracovního procesu nezapojily.⁸⁸

Klíčové bylo co nejučinnější šíření propagandistického sdělení s cílem zasáhnout co největší masu lidí a změnit pohled na ženy a žen. Kromě hromadných sdělovacích prostředků, tedy novin, kina a rádiového vysílání, byla do akce zapojena také Liga Kobiet, založená jako nezávislá organizace bezprostředně po válce. V počátečním období bylo její snahou připravit ženy k výkonu povolání, zajistit jim zdravotní péči a pomoci při znovusjednocení rodin rozdělených v důsledku okupace. Za doby stalinismu si však vláda dala za cíl podmanit veškeré instituce a pracovat s nimi ve svůj prospěch. V březnu 1950 PZPR uznala jednání organizace za nedostatečné a na její místo bylo povoláno sdružení se stejným názvem, ale rozdílnou povahou. Nová Liga Kobiet byla úzce provázána s vládou a jejími ideologickými a propagandistickými plány.⁸⁹

V roce 1951 se uskutečnil první celostátní kongres Ligy Kobiet. PKF tuto událost prezentovala následovně:

„Na pierwszy ogólnokrajowy kongres Ligi Kobiet przybyły do Warszawy delegatki ze wszystkich stron Polski. Jesteśmy w specjalnym pociągu wiozącym do Warszawy delegatki ze Śląska. Jadwiga Niewolik – hutnik, Wiktoria Szoja – górnik. Delegatki fabryk śląskich dzielą się wiadomościami o wykonaniu i przekroczeniu zobowiązań produkcyjnych zaciągniętych przez załogi kobiece dla uczczenia kongresu. (...) Do pięknie udekorowanego gmachu Politechniki Warszawskiej przybywały delegacje ze wszystkich województw polskich. Tysiąc pięćset robotnic i kobiet wiejskich, uczonych i działaczek społecznych reprezentuje na kongresie dwa miliony członkiń Ligi Kobiet. Polska Ludowa przyniosła im wszystkim pełne równouprawnienie, zapewniła pracę, naukę, sprawiedliwy awans, roztoczyła opiekę nad matką pracującą i dzieckiem. Blisko ćwierć miliona kobiet bierze dziś udział w socjalistycznym współzawodnictwie pracy.”⁹⁰

Hlavní důraz byl na kongresu kladen na boj za mír a plnění šestiletého plánu. Cílem bylo mezi jiným přilákat nové pracovnice a zapojit je do aktivní výstavby nového socialistického Polska.⁹¹

⁸⁸ Tamtéž, s. 35.

⁸⁹ Tamtéž, s. 30.

⁹⁰ PKF 1951 11 Kongres Ligi Kobiet.

⁹¹ FLORCZYK, Katarzyna. Op. cit., s. 30.

Hned na druhém sjezdu v roce 1957 bylo toto jednání (ve shodě se změnou politického kurzu) odsouzeno. V souladu s novými politickými cíli byly ženy vyzvány, aby se znovu věnovaly své roli matky, ženy a hospodyně.⁹²

Situace žen na trhu práce se změnila po Gomułkovském tání. Teror a represe ustoupily a úřady si uvědomily, že je nutné se společností začít jednat. Vládnoucí straně začalo záležet na názoru kvalifikovaných pracovníků, kteří tvořili základ socialistické společnosti.⁹³ Těmito kvalifikovanými pracovníky byli ve většině případů muži, kteří se chtěli vrátit k tradiční hierarchii. Média se začala plnit zprávami, které odsuzovaly profesní život žen. Mnoho z nich, bylo z „mužských“ profesí bez důvodu propuštěno. Za vzor byla znovu přijata žena v domácnosti, která se stará o rodinu a výchovu svých dětí.⁹⁴

Další změna ve vnímání žen nastala v 60. letech, kdy hromadné sdělovací prostředky stavěly roli matky a dělnice na rovnocennou úroveň.⁹⁵

Období stalinismu je v historii Polské lidové republiky označováno za nejtragičtější etapu. Paradoxem je, že právě v této době ženy získaly šanci na zlepšení svého postavení ve společnosti.⁹⁶ Ženy se stěhovaly z venkova do měst, získávaly vzdělání a začaly pracovat na do té doby typicky mužských pozicích, staly se finančně nezávislé a ve společnosti získaly do určité míry uznání.⁹⁷

⁹² MROZEK, Justyna. Op. cit., s. 277.

⁹³ Tamtéž, s. 263.

⁹⁴ MARKOWSKA, D. Op. cit., s. 200.

⁹⁵ MROZEK, Justyna. Op. cit., s. 264.

⁹⁶ BLÁHA, Renata. Op. cit., s. 153.

⁹⁷ MROZIK, Agnieszka. Wywołać z milczenia. Historia kobiet w PRL-u - kobiety w historii PRL-u. Teksty Drugie [online]. Warszawa, 2011, Nr 4, 112–119, s. 113.

4 Obraz ženy v polské filmové kronice

Jak jsem již zmínila události za doby stalinismu se odrážely na tématice PKF, díky čemuž byla v kronice motivu ženy věnována větší pozornost než v předcházejícím nebo pozdějším období. Cílem této kapitoly je představit obraz ženy v polských filmových týdenících mezi lety 1949 až 1954. Rozdělení však není stoprocentní, jsou uvedeny i reportáže, které do tohoto časového období nezapadají, tyto příklady má tvrzení podporují, nebo dávají širší náhled na to, jak se v průběhu let politické, a tedy i propagandistické cíle měnily.

Výše uvedený časový rámec jsem si vybrala hned z několika příčin. První z nich byl historický kontext, který přímo vybízel k náhledu na toto téma. Z historických důvodů nastíněných výše, byly ženy v této době vládou vnímány jako nevyužitá levná pracovní síla. Bylo proto zesíleno propagandistické snažení s jasným cílem motivovat a přesvědčit ženy, že jsou stejně tak schopné jako muži, a zapojit je do obnovy válkou zničeného Polska.

Druhým důvodem byl fakt, že se začaly bořit doposud vytvořené stereotypy, žena přestala být vnímána pouze jako hospodyně, manželka a matka. Mohla studovat a budovat si vlastní životní cestu. I když rozhodně ne v takové míře jako je tomu dnes. Role hospodyně, matky a manželky nebyla nijak přerozdělena mezi muže a ženu. Žena zastávala své povinnosti stále ve stejné míře, jen jí k nim přibyly další. Ve všech státních médiích se však setkávala s informacemi o možnostech a pomoci, které sociální systém nabízí a věřila, že se na něm může v plné míře spolehnout. Přičemž právě on byl důvodem většího pracovního nasazení. Díky propagandě jej ale vnímala jako cestu k lepšímu životu.

Pro svou analýzu jsem využila filmové deníky z let 1949 až 1954 a speciální vydání zaměřená přímo na ženy. V tomto období byl pravidelně vydáván týdeník, který nejčastěji obsahoval 8 až 10 témat. Úvodní reportáže byly vždy věnovány politickému dění, posloupnost dalších témat již nebyla tak pravidelná. Kronika vysílala především obrazy o plnění šestiletého plánu a obnově zničeného Polska, zastávala však i zábavnou, oddechovou funkci. Nalezneme zde proto reportáže prezentující umění, sport a zahraniční témata, především z SSSR.

Jak jsem již několikrát zmínila, PKF byla silně provázaná s politickým děním, byl předem určen směr, kterým se má kronika ubírat, na což dohlížela cenzura. Reportáže, jsou z tohoto důvodu v určitých hlediscích velmi monotónní. Mají výrazný pozitivní až

budovatelský charakter. Představitelky, spojeny s jakoukoli životní, a především pracovní rolí, jsou na obrazovkách vždy spokojené, usměvavé a šťastné. Jak tvůrci PKF nezapomínají často připomínat, ženy se svou tvrdou prací, pílí a nasazením zapojují do boje o novou, lepší vlast. Jsou zde jasně viditelné prvky propagandy, která má za úkol motivovat k lepším výkonům nebo přesvědčit ty ženy, které se doposud do pracovního koloběhu nezapojily. S měnící se politickou situací se však měnila i preference témat, která mohla být divákům distribuována. Na jednotlivých reportážích je velice dobře znatelné, ze kterého roku pocházejí, jsou jakýmsi odrazem minulosti.

V šestiletém období bylo odvysíláno 312 pravidelných týdeníků, ze kterých se mi jich podařilo dohledat 164, z čehož zmínka o ženách byla ve 131 z nich. Obraz *ideální ženy*⁹⁸, byl prezentován nejčastěji v jednom z těchto 8 až 10 témat, výjimkou však nebyla ani vydání, kde ženy byly hlavními hrdinkami ne jedné, ale například dvou nebo třech reportáží. Kromě těchto týdeníků byly vysílány i díly se zaměřením na konkrétní témata. Jako příklad si můžeme uvést „Towarzyszki pracy“ z roku 1952.⁹⁹

Následující kapitoly se věnují jednotlivým letem šestiletého období. Je zohledněn počet odvysílaných děl v daném roce, množství aktuálně dostupných reportáží a početní zastoupení žen. Vydání, která si kladla za cíl zobrazit ideální ženy byly rozděleny do několika hlavních kategorií. Hlavními tematickými celky filmařů bylo *zachycení ženy při práci, ženy jako studentky, ženy a její rodinné role a ženy spojené s politickým systémem*. Pro větší přehlednost jsem sestavila tabulky jednotlivých let, ve který je zřetelně viditelné početní zastoupení jednotlivých kategorií a podkategorií s konkrétními příklady.

Z níže předložené analýzy vyplývá, že žena byla nejčastěji spojována s prací. Jednalo se o práci, která byla považována za typicky mužskou, nebo naopak, za typicky ženskou. Profesní rozdělení, které je v tabulkách uvedeno, se vztahuje na období před druhou světovou válkou, kdy se na jednotlivé profese jak z právního, kulturního i sociálního

⁹⁸ Označení *ideální žena* jsem použila záměrně. V letech 1949 až 1954 byl divákům prezentován obraz ženy, která je schopná téměř nadlidských výkonů. Pracovala na dosud nepřístupných a především nepředstavitelných pozicích, zvládala starost o domácnost, výchovu dětí, péči o svého manžela a ve svém volnu se vzdělávala nebo pomáhala sociálně slabším, především pak dětem nebo jiným ženám v boji o dosažení právě takových podmínek, jaké si zasloužily nebo přesněji řečeno, jaké jim byly, i pomocí PKF, vštěpovány, že si zaslouží.

⁹⁹ Jednalo se o speciální vydání trvající cca 10 minut, tak jako standardní díl PKF. Reportáže však byly zaměřeny pouze na pracující ženy, na ženy, které jsou vzorným příkladem tehdejších Polkám. Bylo znovu několikrát zdůrazněno, že díky podpoře vlády, mají ženy lepší životní podmínky, což ony samy systému oplácejí svou tvrdou a záslužnou prací a budují tak lepší Polsko pro budoucí generace.

hlediska nahlíželo jinak než po ní. Podklady pro rozdělení jednotlivých pozic na typicky mužské nebo ženské jsem hledala především v publikacích: *Kobiety z marmuru – Robotnice w Polsce w latach 1945–1960* od Natalii Jarské; *Kobieta i Praca. Wiek XIX i XX* od Andrzeje Szwarce, Anny Żarnowské; a *Struktura zatrudnienia kobiet w Polsce Ludowej* od Mieczysława Przedpelského.

Jarská ve své knize poukazuje na to, že i před rokem 1945 byly ženy profesně aktivní. Značný vliv na výběr profese měl původ ženy, její sociální postavení a rodinný status. Jak jsem již zmínila výše, nejčastěji pracovaly svobodné ženy a dívky z venkova, a to na pozicích, které nevyžadovaly vzdělání nebo kvalifikaci. Na přelomu 19. a 20. století došlo k intenzivnímu rozvoji a mechanizaci textilního průmyslu, díky čemuž bylo možné zaměstnat velké množství nekvalifikovaných pracovníků. Důsledkem toho bylo, že až 75 % tehdejších žen pracujících v průmyslu, bylo zaměstnáno v textilním odvětví. S první světovou válkou a meziválečným obdobím se situace na trhu práce začala měnit. Ženy byly častěji zaměstnávány na úřadech, v kancelářích a v oblasti obchodu. Kromě textilního průmyslu se věnovaly průmyslu chemickému a kovoprůmyslu. Značný dopad na vzrůst zaměstnanosti žen měla hospodářská krize ve 30. letech, byly nuceny pracovat především kvůli ztrátě živitele rodiny.¹⁰⁰

Z uvedených faktů lze jasně vyčíst, že žena byla před druhou světovou válkou vnímána jako nekvalifikovaná pracovní síla, čehož jsem se při sestavování tabulek a pozdější analýzy také držela. Ve výše zmíněných publikacích však nebyl uveden výčet profesí, které ženy před válkou a po válce vykonávaly. Mnou sestavené tabulky, se proto mohou s některými historickými zdroji rozcházet. Snažila jsem se však o co nejpřesnější a pokud možno objektivní sestavení obrazu profesního života žen před rokem 1939.

¹⁰⁰ JARSKA, Natalia. Op. cit., s. 23–53.

4.1 Rok 1949

V roce 1949 bylo vydáno 52 dílů polské filmové kroniky, z čehož ve 38 z nich byla zmínka o ženách. Jak jsem již uvedla, jednotlivá vysílání bylo možné rozdělit do několika kategorií. Pokud tato situace nastala, reportáž byla v daném roce zařazena do veškerých vhodných tematických tříd, což platí jak pro tento, tak i pro ostatní roky a speciální vydání. V tabulkách je představeno přesné znění termínů a jejich početní zastoupení, které se ve spojitosti se ženami v kronice objevily. V excerpovaném materiálu se nacházely i velice obecné, ne příliš specifické výrazy, tato vyjádření jsem proto dále nespécifikovala a v tabulkách je uvedena pouze kategorie, případně podkategorie, do které tento výraz spadá, spolu s číslem, které odkazuje na jeho četnost v daném roce. Tyto chybějící konkrétní příklady jsou v tabulkách označeny jako x.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklady	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie	
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta - prezydent miasta	1	23	62	
			przodownica pracy	3			
			kobieta murarz/murarka	1			
			kobieta - wójt	1			
			kobieta - minister	1			
			kobieta - profesor	1			
			kobieta - listonosz	1			
			konservatorka (sztuki)	1			
			kierowniczka	1			
			dentystka	1			
			milicjantka	1			
			kreślarka	1			
			pracownica fabryki	3			
			kobieta robotnik/ robotnica	6			
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	tkaiczka	3	27		
			sprzedawczyni	2			
			kolchoźniczka	1			
			chłopka	8			
			hodowniczka	1			
			kobieta ogrodnik	1			
			gospodynia	1			
			nauczycielka	2			
			niania	1			
			garderobianka	1			
			pisarka	3			
			aktorka	2			
			telefoinistka	1			
Pracující žena bez udání konkrétní profese	masa robotnicza	1	5				
	wielowarsztatowiec	1					
	uczestnik wyścigu pracy	1					
	ludzie pracy	1					
	załoga kobieca	1					
Přístup k práci	uświadomiona	1	5				
	doświadczona	1					
	dzielna	1					
	dobra	1					
Obraz sociálně pracující ženy	x	x	2				
	x	x					
2.	Studium	Studentka pocházející z chudé, nevzdělané rodiny	x	x	3	12	
		Mladé dívky	x	x			7
		Starší ženy, negramotné ženy, ženy na pracovních kurzech	x	x			2
3.	Politický systém	x	korespondentka fabryczna	1	x	5	
			zakonna działaczka społeczna	1			
			aktywistka partyjna	1			
			zetempowiec	1			
			delegatka	1			
4.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	7	
		Šport	x	x	2		
		Kultura	x	x	3		
		Móda	x	x	1		
5.	Rodina	x	žona	1	x	6	
			matka	4			
			babcia	1			
6.	Vzhled	x	szliczna	1	x	3	
			młoda	1			
			piękna	1			
7.	Ostatní	x	mieszkanka	1	x	4	
			obywatelka	1			
			uczona	1			
			bohaterka ludu polskiego	1			

Z tabulky je patrné, že žena byla filmaři představena především jako pracovní síla. Ať už s uvedením konkrétní pracovní pozice nebo i bez ní. Z 99 konkrétních výrazů se více než polovina odkazuje právě na *profesní život žen*, což je vzhledem k historickému kontextu pochopitelné. Ženy byly vykresleny jak na typicky mužských, tak na těch typicky ženských pozicích. Výčet jednotlivých profesí je značně rozsáhlý. Kromě konkrétních pracovních pozic byl představen i přístup k práci, jaký ženy zastávaly. Filmaři je představili jako uvědomělé, pilné a pracovité.

Jistým překvapením může být značné zastoupení spisovatelek a hereček. Souviselo to s propagandistickou akcí, která měla za cíl potlačit negramotnost v Polsku. Tyto ženy byly určitou tvář právě této politické snahy, čímž se dostáváme k druhé nejvíce rozšířené kategorii, a to *ženy a vzdělání*. Vzdělání a podpora vzdělanosti žen byla viditelná napříč celým obdobím. Nejčasněji, stejně jako i v tomto případě, se jednalo o mladé dívky ze znevýhodněných chudých rodin s nízkým sociálním statutem, které díky novému politickému systému získaly možnost studovat. Na druhou stranu bylo představeno i velké množství starších žen, které se snažily skoncovat se svou negramotností, nebo se účastnily různých rekvalifikačních kurzů, díky kterým mohly vykonávat, do té doby nemyslitelné profese.

V tomto roce byly často prezentovány i *volné chvíle* nebo osobní *rodinný život* žen. Početní zastoupení jednotlivých kategorií se v průběhu let ve shodně s cíli politického systému měnilo, ale pomyslná první příčka se v námi sledovaném období nezměnila ani jednou.

Profese

Tato kategorie byla v roce 1949 nejčastější. Bylo představeno 27 konkrétních pracovních pozic, z čehož polovina byla před rokem 1914 považována za typicky mužské profese. Mezi nejvíce zastoupenými najdeme ženu dělnici a pracovníci továrny. K těm méně často prezentovaným, avšak ve vztahu k politickému cílení a celkovému historickému kontextu důležitým, lze přiřadit ženu zednici nebo ženu ve vysokém postavení: starostku, ministryni.

Na typicky ženských pozicích najdeme především ženy pracující v zemědělství nebo v textilním průmyslu.

Studium

Studentky byly v tomto roce hned druhou nejzastoupenější skupinou. Jednalo se především o mladé dívky z chudých rodin, které získaly oporu v systému, díky čemuž mohly začít studovat. Často byl blíže specifikován obor, ve kterém studentky získávaly potřebné vzdělání. Jednalo se hlavně o vysoké a řídicí funkce, nebo zdravotnictví. V roce 1949 byla však mluva i o starších ženách, které se rozhodly naučit se číst a psát a skoncovat tak s negramotností. V tabulce jsou uvedeny dva takové příklady.

Politický systém

V PKF nebyl opomíjen ani obraz ženy, která se aktivně podílela na politickém dění. Bylo představeno hned několik typických oblastí, jak mohla být žena s politickým systémem provázána. Jednalo se především o účast na různých sjezdech a šíření osvěty o dobrou socialistického systému.

Rodina

Žena, jakožto představitelka určité role, kterou zastává ve svých rodinných vztazích byla představena šestkrát. Z celkového počtu se ve čtyřech případech jednalo o matku, v jednom případě o manželku a babičku.

Volné chvíle

Stejně jako v roce 1949, i v jiných letech byla tato kategorie spíše okrajová. Ve všech však měla velice podobný charakter. Filmaři vykreslili ženu jako pracujícího člověka, který má díky své práci a především sociálnímu systému možnost odpočinku.

Do kategorie *volné chvíle* jsem zařadila i podkategorii *sport* s lyžařkou a gymnastkou, podkategorii *kultura* a podkategorii *móda*, kde byla hlavní představitelka zachycena při nákupu oblečení.

Vzhled

V roce 1949 se o ženě a jejím vzhledu mluvilo pouze v superlativech, konkrétně pak jako o mladé, půvabné a krásné bytosti.

Ostatní

V kategorii ostatní jsou umístěny ty výrazy, které nezapadaly ani do jedné z výše jmenovaných kategorií. Nalezneme zde slova jako například občanka nebo hrdinka polského národa.

4.2 Rok 1950

V tomto roce bylo odvysíláno 52 dílů PKF, z čehož se mi jich podařilo dohledat 41 a zmínka o ženách byla ve 32 z nich. Stejně jako v tabulce z roku 1949, můžeme i tady hned na první pohled vidět, že zastoupení ženy vykonávající určitou *profesi* je nejvyšší. Následné pořadí se však ve vztahu k předchozímu roku změnilo. Druhou nejpočetnější skupinou byl *politickým systémem*, což můžeme připsat boji za mír, převládajícímu tématu daného roku, do kterého byly samozřejmě zapojeny i ženy. Z tohoto důvodu se v PKF setkáme s mírovými bojovnicemi, které byly za svou politickou soudržnost a pracovitost oceněny.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta - wiceminister	1	25	56
			przewodnica pracy	10		
			kobieta murarz/murarka	1		
			kobieta - hutnik	1		
			kobieta - sztygar	1		
			kobieta - górnik/górniczka	1		
			kobieta - twórczyni filmu	1		
			kobieta - sekretarz	1		
			kierowniczk	1		
		urzędniczka	2			
		kobieta robotnik/ robotnica	5			
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	tkaczka	2	23	
			wychowawczyni	2		
			nauczycielka	2		
			kołchoźniczka	1		
			chłopka	6		
			włukniarka	4		
			maszynistka	1		
			sprzątaczk	1		
			gospodyni	1		
		pisarka	1			
		aktorka	2			
Pracující žena bez udání konkrétní profese	klasa robotnicza	1	3			
	załoga fabryki	1				
	brigada kobieca	1				
Přístup k práci	nowatorka	1	3			
	wykwalfikowana	1				
	specjalistka	1				
Obraz sociálně pracující ženy		x	2	2		
2.	Studium	Mladé dívky	x	x	6	8
		Starší ženy, negramotné ženy, žen v pracovních kurzech	x	x	2	
3.	Politický systém	x	korespondentka glosu robotniczego	1	x	11
			aktywistka spółdzielni	1		
			delegatka	1		
			aktywistka ZTP	1		
			agitatorka pokoju	2		
			bojowniczk pokoju	1		
		aktywistka ruchu obrońców pokoju	1			
Oceněné ženy	x	x	3			
4.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	3
		Šport	x	x	1	
		Móda	x	x	1	
5.	Rodina	x	matka	8	x	10
			žona	2		
6.	Povaha	x	naiwna	1	x	3
			miła	1		
			zaniapokojona	1		
7.	Ostatní	x	komisarz spisowy	1	x	3
			obywatelka	1		
			przedstawicielka	1		

Profese

Jako i v roce 1949 měla tato kategorie nejpočetnější zastoupení. Bylo představeno 22 konkrétních pracovních pozic rozdělených přesně na polovinu mezi typicky mužské a ženské. Některé profese byly shodné se vzorem z předchozího roku, jiné se objevily nově, jako například hornice nebo žena pracující v hutnictví. I když byla žena v těchto pozicích vyobrazena pouze párkrát, měly díly určitý hlubší význam. Bylo poukazováno na fakt, že

žena boří zažitá stereotypy, že je schopná pracovat na jakékoli pozici, že neexistuje profese, kterou by nemohla vykonávat, a že je stejně tak dobrá jako muž.

Pokud se podíváme na početní zastoupení, můžeme si všimnout, že mezi typicky mužskými profesemi byla nejčasněji žena spojena s určitou vedoucí pozicí nebo s prací dělnice. U typicky ženských povolání se jednalo o zaměstnání v textilním průmyslu a zemědělství.

Studium

V této kategorii byly představeny především mladé dívky studující v následujících oborech: pedagogika, stavebnictví, zdravotnictví nebo zemědělství. Nadále pokračovala propagace boje s negramotností, proto byly i v tomto roce vyobrazovány ženy, které se po práci, ve svém volném čase učí číst a psát, jelikož ví, že jim to pomůže v získání lepší profese, a navíc budou vzorem všem těm, které tento krok ještě neučinily.

Rodina

Můžeme si všimnout, že v roce 1950 byl obraz matky velmi silný, v porovnání s předchozím rokem byl dokonce dvojnásobný, a to i přes menší počet analyzovaných dílů.

Povaha

Zde nastala jistá změna. V předchozím roce byla představena především fyzická stránka ženy. Bylo řečeno že je mladá, krásná a půvabná. V tomto roce bylo na ženu jinak, z pohledu jejího chování a určité povahy.

Ostatní

Do ostatních, jsem zařadila termín sčítací komisařky, odkazující na sčítání obyvatel, které v roce 1950 probíhalo.

4.3 Rok 1951

Bylo odvysíláno 52 dílů, z čehož se mi jich podařilo dohledat 20 a obraz ženy byl představen v 18 z nich. I přes menší množství reportáží je patrné, že žena, a především její vztah k práci plnil velmi důležitou funkci. Jako i v přecházejících letech zastávala především mužské profese, typická pro rok 1951 byla oblast těžkého průmyslu. Ženské pozice se od předcházejících let nijak výrazně neliší. Ženy se věnovaly zemědělství, nebo odvětvím, které nevyžadovaly kvalifikovanou pracovní sílu.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie		
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta - kolejarz/kolejarka	1	28	39		
			zawiałowca	1				
			przewodnica pracy	1				
			kobieta murarz/murarka	1				
			kobieta - sztygar	2				
			kobieta - górnik/górniczka	2				
			spawaczka	2				
			kobieta - hutnik	1				
			kobieta - maszynista	1				
			kobieta - konduktor	1				
			traktorzystka	3				
			kobieta - wicedyrektor/wicedyrektorka	1				
			kobieta szklarz	1				
			kobieta bileter/bileterka	1				
			kasjerka	1				
			windziarka	1				
			malarka	1				
		zootechnik	1					
		pracownica fabryki	1					
		kobieta robotnik/robotnica	4					
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	włkniarka	1	6			
			nauczycielka	1				
			kolchoźniczka	1				
chłopka	1							
hodowniczka	1							
Pracující žena bez udání konkrétní profese	sprzątaczk	1	4					
	towarzyski pracy	1						
	brygada kobieca	2						
Obraz sociálně pracující ženy	racjonalizator	1	1					
	x	1						
2.	Studium	Studentka pocházející z chudé, nevzdělané rodiny	x	x	4	3		
		Mladé dívky	x	x			2	
3.	Politický systém	x	działaczka społeczna	1	x	4		
			korespondentka gazety robotniczej	1				
			delegat	2				
4.	Volné chvíle	Sport	x	x	4	7		
			Kultura	x			x	2
			Móda	x			x	1
5.	Rodina	x	żona	2	x	6		
			matka	3				
			rodzice	1				
6.	Vzhled a vlastnosti	x	piękna	1	x	3		
			miły uśmiech	1				
			piękny głos	1				
7.	Ostatní	x	uczona	1	x	13		
			obywatelka	4				
			koleżanka	3				
			kobieta wiejska	1				
			kobieta polska	1				
			członkinia	1				
			lokatorka	1				
wróg klasowy	1							

Profese

V roce 1951 byl představen obraz ženy vykonávající 26 konkrétních profesí. Jednalo se především o pozice, které jsem zařadila do typicky mužských. Jako příklad si můžeme uvést ženy hutnice, hornice, sklářky, nebo zednice. V tomto roce značně ubylo žen, které filmaři představili při vykonávání lehčích, ženských pracích.

Studium

V porovnání s předcházejícími lety se tato tematika výrazně zúžila. Lze to přisoudit menšímu množství analyzovaných vydání, nebo co je z mého pohledu pravděpodobnější, změny směru, kterým se kronika začala ubírat. Jak totiž uvidíme i v následujících letech, obraz studující ženy se zmenšoval, až postupně z kroniky zmizel úplně, nebo se objevil jen velmi zřídka a okrajově.

Politický systém

V této kategorii nejsou v průběhu let znatelné žádné výrazné výkyvy. Tematika ženy, která je loajální vůči režimu a aktivně se podílející na politickém dění je velmi stálá. Ženy jsou pravidelně zobrazovány (a tento rok není výjimkou) jako sociální aktivistky nebo delegátky šířící osvětu jakéhokoli charakteru. Jako konkrétní příklad si můžeme uvést účastnice politických sjezdů, ženy přispívající do dělnických novin nebo ženy propagující lepší pracovní systém, ke kterému může dopomoci založení družstva.

Rodina

Jako i v předchozích letech převládal obraz matky. Ta byla v průběhu celého námi sledovaného období vyobrazena hlavně ve dvou rolích. Jednalo se především o stereotypní představení matky, která je pyšná na své děti, a pracující matky, která díky polskému sociálnímu systému může bezstarostně založit rodinu, jelikož své malé děti může odložit do kvalitních jeslí a i nadále vykonávat své pracovní povinnosti.

Vzhled

Ženě jsou opět připisovány pouze superlativy. Je vyzdvihována její krása, krásný úsměv a příjemný hlas.

Ostatní

Můžeme si všimnout, že v tomto roce je žena poprvé zmíněna v negativním kontextu. Konkrétně „wróg klasowy“. Filmaři zde představili obraz, ve kterém se jeho představitelka vzepřela systému, avšak její záměr byl odhalen a potrestán. Dle mého názoru se jednalo o jistou metodu zastrašení všech, kteří s vládními postupy ne úplně souhlasili. Do tohoto momentu byl v PKF používán především pozitivní, hurá optimistický přístup. Jak můžeme vidět, v tomto roce se tematika začala pomalu měnit.

4.4 Rok 1952

V roce 1952 bylo tak jako v jiných letech odvysíláno 52 pravidelných vydání PKF, z čehož se mi jich podařilo dohledat 23 a obraz ženy se objevil v 18 dílech. Opět byla nejvíce zastoupena kategorie *profese*, konkrétně tedy práce na typicky mužské pozici. Žena byla nově spojena s povoláním pilotky nebo účetní. Značné zastoupení získal obraz ženy, zastávající jistou sociální roli, nejčastěji pak roli manželky nebo matky.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	spawaczka	1	13	21
			przewodnica pracy	1		
			kobieta - hutnik	1		
			konstruktorka	1		
			izolatorka	1		
			kobieta pilot/pilotka	2		
			księgowa	1		
			brygadzystka	1		
		kobieta robotnik/ robotnica	4	8		
		whukniarka	1			
		kucharka	1			
		pomoc kuchenna	1			
		oborowa	1			
		wychowawczyni	1			
położna	1					
pisarka	1					
pielęgniarka	1					
2.	Studium	Mladé dívky	x	x	1	1
3.	Politický systém	x	bojowniczką o wyzwolenie polski	1	x	5
			lewicowa działaczka	1		
			towarzyszka	3		
4.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	3
		Šport	x	x	1	
		Móda	x	x	1	
5.	Rodina	x	žona	4	x	10
			matka	4		
			siostra	1		
			córka	1		
6.	Ostatní	x	założycielka	1	x	4
			obywatelka	1		
			ambasador NRD	1		
			wyzwolona kobieta	1		

Profese

Jak jsem již v úvodu tohoto roku nastínila, objevily se zde i nové, doposud v kronice nezmíněné profese, a to i v těch typicky ženských, konkrétně třeba kuchařka.

Studium

Ženy představené jako studentky, a tedy i podpora vzdělanosti byla na ústupu. V porovnání s dřívějšími lety je pouhá jedna zmínka o studující dívce zanedbatelná.

Politický systém

Tuto kategorii filmaři neopomenuli ani v tomto roce. Ať již bylo ženě připsáno jakýkoli slovní spojení, stále se jednalo o představitelky, které podporovaly politické směřování, konkrétně pak o politické aktivistky nebo členky různých politických sdružení.

Rodina

Můžeme si všimnout, že i přes nevelké množství analyzovaných týdeníků byl filmaři kladen značný důraz na vyobrazení ženy ve vztahu k jejímu rodinnému životu. V porovnání z předchozími roky je byl tento obraz zdaleka nejvýraznější. Z 18 dílů byla ve čtyřech z nich žena představena jako něčí manželka.

4.5 Rok 1953

Jako i v předcházejících letech bylo v tomto roce odvysíláno 52 děl, z čehož dostupných bylo 16 a žena byla vyobrazena v 11 z nich. Nelze si nevšimnout, že s přibývajícím roky ubývá počet dohledatelných děl, vezmeme-li však v potaz procentuální zastoupení obrazu ženy, jsem si jistá, že i tato neúplná část celku nám objektivně nastíní tematiku, kterou se vláda pomocí kroniky snažila divákům předat. Tou nejviditelnější skutečností je fakt, že hlavním tématem byl profesní život ženy.

Do kategorie *ostatní* jsem zařadila výraz „goła dziwka“. Filmaři byl představen obraz života ve svobodných, demokratických Spojených státech amerických. Bylo prezentováno to nejhorší, aby při porovnání demokracie a socialismu byl socialismus diváky vnímán jako ta lepší a bezpečnější varianta.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početni zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početni zastoupení podkategorie	Celkové početni zastoupení kategorie
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta murarz/murarka	1	7	15
			kobieta - inženýr	1		
			kobieta - režyser	1		
			kobieta - lékař	1		
			kobieta - monter tapicerki	1		
			brigadziarka	1		
		kobieta robotnik/ robotnica	1			
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	włukniarka	3	4	
			maszynistka	1		
		Pracující žena bez udání konkrétní profese	brygada kobieca	1	2	
ludzie pracy	1					
Obráz sociálně pracující ženy	x	x	2			
2.	Politický systém	x	ofiarna aktywistka	1	x	3
			zetempowiec	1		
			bohaterka ZWM	1		
3.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	3
		Kultura	x	x	1	
		Móda	x	x	1	
4.	Rodina	x	žona	1	x	2
			matka	1		
5.	Ostatní	x	goła dziwka	1	x	5
			klientka	1		
			członkini	1		
			ślazaczka	1		
			koleżanka	1		

4.6 Rok 1954

Z tohoto roku se mi podařilo dohledat pouze 9 dílů, avšak ve všech z nich byla vyobrazena žena. Hlavním tématem jako již tradičně byla *žena spojená s prací*, a to hned v 9 z 9 případů. Určitou odchylku od předcházejících let můžeme pozorovat v početním zastoupení tradičně mužských a ženských pozic, kde ty ženské mají výraznou převahu. Jak jsem již zmínila i v předcházejícím roce, početní zastoupení není příliš veliké, avšak i při takto malém vzorku si můžeme všimnout, jaký byl hlavní cíl filmařů. A to představit ženu v souladu s cíli socialismu.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta - dyrektor	1	2	9
			kobieta - architekt	1		
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	chlewmistrzyni	1	7	
			ekspedientka	1		
			nauczycielka	1		
			telefonistka	1		
			pielęgniarka	1		
			chłopka	1		
gospodyni	1					
2.	Studium	Mladé dívky	x	x	1	1
3.	Politický systém	x	towarzyszka	1	x	1
4.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	1
5.	Rodina	x	matka	1	x	3
			córka	2		
6.	Vzhled	x	młoda	1	x	1
7.	Ostatní	x	zetempowiec	1	x	2
			kandydatka	1		

4.7 Speciální vydání

Napříč celou kronikou se mi podařilo dohledat 27 speciálních dílů a reportáží, které se zaměřovaly primárně na ženy. Jejich tematika byla velmi různorodá, hlavním tématem ale stále zůstávaly *ženy ve spojitosti s prací*. Je však viditelný značný nárůst reportáží zaměřujících se na *volné chvíle*, konkrétně pak čas, který žena věnuje módě, nákupům nebo soutěžím krásy. V těchto reportážích se znovu objevuje hodnocení vnitřní i vnější krásy hlavních představitelk.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Konkrétní příklad	Početní zastoupení jednotlivých příkladů	Celkové početní zastoupení podkategorie	Celkové početní zastoupení kategorie
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	kobieta - dyrektor	1	25	40
			kobieta tokarz	1		
			kobieta - sekretarz	2		
			kobieta prokurator/prokuratorcka	1		
			kobieta - architekt/ architektka	2		
			kobieta murarz/murarka	2		
			kobieta mechanik	1		
			kobieta maszynista	1		
			przodownica pracy	1		
			kobieta - inženier	1		
			kobieta - konduktor	1		
			traktorzystka	1		
			kobieta nastawniczy	1		
			brigadzistka	1		
			spadochroniarka	1		
			kobieta oficer	1		
		rzeźbiarka	1			
		kobieta robotnik/robotnica	4			
		kobieta szybowniczka	1			
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy vhodné	ekspedientka	2	11	
			masażystka	1		
			włkniarka	2		
			manikiurzystka	1		
pisarka	1					
malarka	1					
gospodyni	2					
nauczycielka	1					
Obraz sociálně pracující ženy	pracująca kobieta	2	4			
	ludzie pracy	1				
2.	Studium	Mladé dívky	x	x	2	6
		Starší ženy, negramotné ženy, ženy na pracovních kurzech	x	x	4	
3.	Politický systém	Oceněné ženy	x	x	1	1
4.	Volné chvíle	Dovolená	x	x	1	9
		Móda	x	x	8	
5.	Rodina	x	žona	1	x	6
			matka	4		
			teściowa	1		
6.	Vzhled	x	uda	1	x	7
			biodra	2		
			biust	2		
			brunetka	1		
7.	Povaha a vlastnosti	x	blondynka	1	x	6
			dora	1		
			zła	1		
			miła	1		
			ukochana	1		
trzech męskich snów	2					
8.	Ostatní	x	pasażerka	1	x	11
			koleżanka	2		
			klient	3		
			spekulant	1		
			przestępczyni	1		
			obywatelka	1		
			bimbiarz	1		
uniwersalny robot domowokuchenny	1					

4.8 Shrnutí

Níže představená tabulka je shrnutím veškerých reportáží sledovaného období, které byly pro analýzu použity. Ve 164 dílech se výraz odkazující na ženu objevil celkem 445x.

Pořadí	Kategorie	Podkategorie	Cekové početní zastoupení podkategorie	Cekové početní zastoupení kategorie	Celkem
1.	Profese	Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky mužské	123	242	445
		Profese, které byly před 2. světovou válkou považovány za typicky ženské, nebo pro ženy	86		
		Pracující žena bez udání konkrétní profese	18		
		Přístup k práci:	8		
		Obraz sociálně pracující ženy	7		
2.	Studium	Studentka pocházející z chudé, nevzdělané rodiny	4	31	
		Mladé dívky	19		
		Starší ženy, negramotné ženy, ženy na pracovních kurzech	8		
3.	Politický	x	x	30	
4.	Volné chvíle	Dovolená	6	33	
		Sport	8		
		Kultura	6		
		Móda	13		
5.	Rodina	Matka	13	44	
		Manželka	25		
		Sestra	1		
		Dcera	3		
		Tchýně	1		
		Babička	1		
6.	Vzhled a povaha	Vzhled	14	23	
		Povaha	9		
7.	Ostatní	x	x	42	

Jak je na první pohled viditelné, obraz pracující ženy byl v PKF nečastější. Žena zde vystupuje v mnohých podobách. Najdeme zde představitelky, které reprezentují určitou pracovní pozici, kde se ve většině případů jedná o společnosti vnímanou typicky mužskou práci. V těchto případech je často velmi zřetelně potvrzen fakt, že ženy s fyzicky náročnou prací, která jim do tehdejší doby byla upírána, nemají žádný problém. Ženy, které filmaři ve svých denících prezentovali, boří veškeré tehdejší stereotypy, přesně ve shodě s cíli dané doby, tedy přesvědčit společnost o tom, že jsou rovny mužům, a že neexistuje věc, kterou by nedokázaly vykonat stejně tak dobře jako oni.¹⁰¹

Dalším velmi častým tématem jsou jisté schopnosti a povahové vlastnosti, které jsou ve vztahu k práci u žen vyzdvihovány. I když často nejsou vysloveny přímo, jde především o dovednost si dobře zorganizovat práci, o píli, cílevědomost a chuť se zlepšovat.

Veškeré reportáže měly velmi pozitivní, budovatelský charakter. V denících byly představeny vždy spokojené, usměvavé a nezávislé ženy, které jejich práce baví, jsou rády,

¹⁰¹ Důkazy tohoto tvrzení můžeme nalézt také ve slovtvorbě, kterou se budu podrobněji zabývat později. V námi sledovaném období vznikaly neologismy, které byly schopny nově vznikající realitu nazvat. Tak jako stalinismus, tak i nově vzniklá slova byla pouze přechodnou fází polské historie. S měnicími se politickými a sociálními ideály se měnila i společenská postavení a vznikaly výrazy, které byly nezbytné pro jejich označení. Z tohoto důvodu termíny, které byly potřebné v letech 1949–1954 se v současné době již nepoužívají, nebo jsou považovány za archaické.

že mohou pracovat, že se mohou zlepšovat, díky čemuž jsou zabezpečeny nejen ony, ale i jejich rodiny. Navíc svou prací pomáhají v budování celého systému, což je zohledněno a náležitě odměněno.

Ve veškerých vysíláních spojených s touto tematikou není nikdy opomenutá přímá vazba mezi spokojenou ženou a tehdejším politickým a sociálním systémem. Ať už přímo nebo nepřímo, je společným pojítkem jednotlivých vydání fakt, že bez onoho systému by ženy neměly tyto příležitosti.

Ženy na typicky mužských pozicích

Typickými mužskými profesemi se má na mysli především těžká manuální práce, kterou filmaři zachytili pomocí žen na stavbách v dolech nebo hutnictví. Tato odvětví byla pro obnovu státu klíčová. Jako příklad si můžeme uvést pár krátkých úryvků z PKF, které sice plně nezahrnují celý výčet mužských povolání, jimž se tenkrát ženy věnovaly, představují však nejčastější profese spojeny se ženami v námi sledovaném šestiletém období.

„Jesteśmy w specjalnym pociągu wiozącym do Warszawy delegatki ze Śląska. Jadwiga Niebolik – hutnik. Wiktoria Szoja – górnik.”¹⁰²

„Małkowska, delegatka wsi polskiej zaprzyjaźniła się ze sztygarem kopalni Wesola, Zofią Sojką. Pociąg wiozący delegatki obsługuje brygada kobieca. Rozalia Szreder i Jadwiga Plaszczyk to jedne z pierwszych w Polsce kobiet maszynistów.”¹⁰³

„Przodująca traktorzystka spółdzielni Godzikowice koło Oławy Maria Barbinek prowadzi kolumnę współdzielczych wozów do punktu skupu.”¹⁰⁴

„Budowa największego w Warszawie osiedla mieszkaniowego Muranowa dla 50 000 mieszkańców. Tu po raz pierwszy kobiety rozpoczęły prace w budownictwie jako murarki, malarki i szklarki.”¹⁰⁵

„Przodująca spawaczka Jadwiga Kowalska sprawdza pracę koleżanki Heleny Banasik.”¹⁰⁶

¹⁰² PKF1951 11 Kongres ligi kobiet.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ PKF 1951 35 Plan sprzedaży zbóż wykonamy.

¹⁰⁵ PKF 1951 10 Towarzystki pracy.

¹⁰⁶ Tamtéž.

„Chłopiec mechanik uśmiechem wita dziewczynę mechanika.”¹⁰⁷

„Kobieta nastawniczy uruchamia pociąg, który pojedzie z warszawskiego dworca w daleką stronę. Mamy już kobiety konduktorki i kobiety maszynistów.”¹⁰⁸

Ženy na pozicích zednic nebo hornic jsou ve většině případů představené v určitém boji se stereotypem nebo i v jakési „válce“ s muži. *„We wszystkich dziedzinach pracy trwa szlachetna rywalizacja między kobietą i mężczyzną.”¹⁰⁹* Tyto ženy jsou ve své práci velmi spokojené, vykonávají ji dobře a svědomitě, často mnohem lépe než muži, což i oni často uznávají.

„W budowie osiedla robotniczego na Mirowie w Warszawie biorą udział 3 zespoły kobiet murarek (...) ułożyły one ciągu siedmiu godzin 11 314 cegieł (...) Przeciętna wydajność dzienna jednego murarza wynosi 700 cegieł, ale Warszawskie rekordzistki wykonają w ciągu dnia o wiele więcej. Dzielne murarki doskonale opanowały rzemiosło, które uchodziło dotychczas za zajęcie wyłącznie męskie. A po pracy zabawa. Wcale nie jesteśmy zmęczone śmiały się murarki i tańczyły z kolegami.”¹¹⁰

„Budowa największego w warszawie osiedla mieszkaniowego Muranowa dla 50 000 mieszkańców. Tu po raz pierwszy kobiety rozpoczęły prace w budownictwie jako murarki, malarki i szklarki. Grupa windziarek po wesołej pogawędce w przerwie obiadowej wraca do pracy. Jackowska Janina jak co dzień staje przy motorze. Muranowscy robotnicy twierdzą, że windziarki kobiety lepiej i dokładniej obsługują windy od mężczyzn. Na Muranowie wszystkie windy obsługiwane są przez kobiety.”¹¹¹

„Napływają również meldunki hutników i tu trwa walka o postęp techniczny o przełamanie przesądów i zacofania. Prawdziwą bohaterką tej walki jest Irena Dzieklińska pracująca przy wytwarzaniu form do odlewów hutniczych. Uważano dawniej, że ta praca nie nadaje się dla kobiety. Dla czego? Spójrzcie, jak pracuje Dzieklińska. Szybko, sprawnie i precyzyjnie. Dzieklińska wprawila zdumienie starych hutników. Wykonała 700 procent normy. Otworzyła nową drogę pracy i awansu dla kobiety.”¹¹²

¹⁰⁷ PKF Kobiety w PRL-u.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ PKF 1949 29 Murarki – rekordzistki.

¹¹¹ PKF 1951 10 Towarzystki pracy.

¹¹² PKF 1950 45 Hutnicy meldują.

Typické vlastnosti a dovednosti žen ve vztahu k práci

V PKF je mluva nejen o tom, jaké profese začaly ženy zastávat, ale velmi často je zde zmínka o vlastnostech, díky kterým jsou schopny práci vykonávat. Je prezentována jejich píle, rozvážnost, schopnost plánování, inteligence, snaha učit se novým věcem a neustále se zlepšovat, čímž dopomohou nejen sobě k lepšímu životu, ale především celé tehdejší společnosti.

„Janina Leśniewska jest tkaczką państwowych zakładów przemysłu bawełnianego w Łodzi, niedawno jeszcze pracowała na ośmiu krosnach, dziś obsługuje 32. 32 automaty i wśród nich Janina Leśniewska, ona jedna i nikt więcej, to już nie praca fizyczna a umysłowa, żeby opanować taką ilość warsztatów, nie wolno zbytnie się śpieszyć, ale trzeba sobie pracę dobrze zorganizować, trzeba być skupionym i zręcznym. Takich jak Janina Leśniewska jest w Polsce coraz więcej, ich pionierski wysiłek toruje drogę masom robotniczym, które coraz chętniej stają w szeregach wielowarsztatowców i uczestników wyścigów pracy. To oni budują w Polsce socjalizm.”¹¹³

„Ogromną większość załogi zakładów grypowskich stanowią kobiety. Opanowały one doskonale technikę pracy na nowoczesnych maszynach krawieckich.”¹¹⁴

„Młodzi przodownicy pracy – dziewczęta pracujące w fabryce żarówek – niedawno jeszcze nie miały pojęcia o tym zawodzie. Dziś wykonują i przekraczają plany produkcyjne”¹¹⁵

„W przemyśle włókienniczym wybrano na kierownicze stanowiska ponad 3000 robotníků, w tej liczbie wiele kobiet. Maria Gołębiakowa, naczelny dyrektor PZTB numer 22 w Łodzi, jeszcze niedawno stała przy warsztacie tkaczki, kiedy miała 16 lat, zaczęła pracować w wielkiej fabryce Seidlera, wtedy inni ludzie byli dyrektorami i Gołębiakowa nie mogła nawet marzyć o ujęciu kierowniczego stanowiska.”¹¹⁶

Jak už jsem zmínila výše, pokud byla žena pracovitá, její píle a ochota nebyla nikdy přehlížena, naopak byla náležitě odměněna. Především státním vyznamenáním, které mělo jí a další pracovnice posouvat a povzbuzovat ať už k lepším výkonům, nebo k samotnému rozhodnutí opustit život v domácnosti a stát se příkladnou občankou.

„W świąteczny wieczór prezydent Bierut gościł przodowników pracy z całej Polski oraz wybitnych przedstawicieli nauki, sztuki i kultury (...) W dniu tym prezydent dokonał pierwszych dekoracji

¹¹³ PKF 1949 11 32 krosna Janiny Leśniewskiej.

¹¹⁴ PKF 1949 48 Plan 3-letini wykonany.

¹¹⁵ PKF 1949 49 Młodzi przodownicy pracy.

¹¹⁶ PKF 1949 08 Na nowych stanowiskach.

orderem Budowniczego Polski Ludowej (...). Order Budowniczy Polski Ludowej otrzymała również słynna włóknarka Wanda Gościńska.”¹¹⁷

„Józefa Bartosik ze wsi Gruszów w powiecie Myślenice dobrze gospodaruje z mężem na swoich sześciu hektarach (...). Za wzorowe prowadzenie gospodarstwa Józefa Bartosik otrzymała Srebrny Krzyż Zasługi.”¹¹⁸

Po práci ve svém volném čase mají ženy vždy dostatek energie na zábavu se svými novými spolupracovnicemi.

„Dzielne murarki doskonale opanowały rzemiosło, które uchodziło dotychczas za zajęcie wyłącznie męskie. A po pracy zabawa. Wcale nie jesteśmy zmęczone, śmiały się murarki i tańczyły z kolegami.”¹¹⁹

Nebo v mnohem větší míře svůj volný čas investují na pomoc chudším, slabším nebo méně šťastnějším lidem, nejčastěji je řeč o dětech nebo obyvatelích vesnic. Zpravidla je to dáno faktem, že samy představené ženy kvůli dřívějšímu politickému a sociálnímu systému neměly v životě mnoho a nebyly šťastné, což se s nástupem nové vlády změnilo. Představitelky si to velmi dobře uvědomují, a proto svůj volný čas chtějí využít co možná nejlépe. Tato pomoc není nijak ziskná, navíc je činnost nijak neunavuje, jejich odměnou je radost z dobře vykonané práce, pocit sounáležitosti a vědomí, že díky nim bude v Polsku lépe.

„Franciszka Kasprzyk przebiera węgiel na sortowni. (...) Nie miała ona dobrej młodości. Dzisiaj chce nadrobić wszystko. (...) Górnik Franciszka Kasprzyk pracuje społecznie. Z ramienia koła Ligi Kobiet opiekuje się przedszkolem. Ma czas na wszystko. Jej młodzieńskość czerpie źródło z niespożytej energii chęci walki. Dziś Franciszka Kasprzyk nie walczy już z biedą i faszyzmem, ale walczy o rozwój swej kopalni, o postulaty pracującej kobiety.”¹²⁰

„W Państwowym Instytucie Reumatologicznym chorzy czekają z niecierpliwością na swojego ulubionego lekarza. No widzi pan, wszystko w porządku. W krótkce wrócimy do zdrowia. Chorym zrezygnowanym doktor Dworakowska potrafi wprawić chęć do życia. Przedszkole w gmachu sądów nie ma stałego lekarza, ale doktor Dworakowska przeprowadza tam co tydzień badania dzieci (...). Daleka jest droga ze Śródmieścia Warszawy na odległe Bielany, gdzie doktor

¹¹⁷ PKF 1950 31 Święto odrodzenia w belwederze.

¹¹⁸ PKF 1952 47 Józefa Bartosik wzorowa gospodyni.

¹¹⁹ PKF 1949 29 Murarki – rekordzistki.

¹²⁰ PKF 1950 10 Górnik – Franciszka Kasprzyk.

Dworakowska jest lekarzem rejonowym. Dzień pracy zasłużonej lekarki, ofiarnej aktywistki, skończy się dopiero o 11. Kto następny? Doktor Dworakowska przyjmuje.”¹²¹

Výše uvedené reportáže jsou pouze nástinem toho, jakým směrem se kronika po dobu sledovaných šesti let ubírala. Měnily se profese a jména představitelů, avšak celková jednotná tematika byla zachována. Obraz šťastné a spokojené ženy, která boří veškeré stereotypy. Obraz neúnavné ženy, která svou pílí a pracovitostí bojuje za lepší život nejen pro sebe, pro svou rodinu, ale také pro budoucí generace a celou polskou společnost. Žena 50. let má dostatek energie na fyzicky těžkou práci a po práci dostatek času na zábavu nebo pomoc sociálně slabším.

Žena a rodinný život

Tato část je věnována obrazu ženy ve vztahu k jejímu rodinnému životu. První oddíl kapitoly bude zaměřen na spojení *rodinného života a práce*. Bude zodpovězena otázka, jak byly ženy v očích tehdejšího režimu schopny skloubit tyto dvě role. Ve druhém úseku bude poukázáno na *ženu a její vztah k domácnosti*, na to, jaká byla tehdy na ženu kladena očekávání.

V této kapitole můžeme pozorovat značné množství stereotypů, které se dochovaly až do dnešní doby. Veškeré domácí práce, starost o domácnost a výchova dětí byly připisovány ženě, která bez sebemenších problémů plnila své „úkoly“, k čemuž navíc vykonávala fyzicky náročnou profesi. Krásným příkladem tohoto multifunkčního člověka byla sarkastická reportáž z roku 1964, která sice přímo nezapadá do období, na které jsem se zaměřila, je však skvělou ukázkou života žen poza prací.

„Pstryka elektryka i wszystko gotowe. Polscy konstruktorzy prezentują uniwersalnego robota domowo kuchennego. Robot Ewa nie tylko odprowadza dzieci do przedszkola. Sam idzie do pracy, że by dorobić te parę groszy do budżetu. Dla takiego automatu, zakupy to fraszka. Koszyczku napelniaj się sam. Pan mąż nadal zbiera telepatyczny sygnał. Co z obiadem? Precyzyjny system lunch gwarantuje posiłek o ściśle porze. Smakuje, prawda? Zwłaszcza że przyrządzone prawie z niczego. Nie ma kłopotów z naczyniami, zmywają się same. Nie wiadomo kiedy i już po przepierce. Spełniły się marzenia pokoleń. Brawo, niech żyje wiek wyznaczonej atomowy. 8 marca kwiatek dla robota.”¹²²

¹²¹ PKF 1953 15 Dr Dworakowska.

¹²² PKF 1964 11A Ewa.

Práce a rodinný život

Jedním z cílů filmařů bylo zdůraznit propagandistické tvrzení, že i přes veškeré pracovní nasazení, ženy nepřestávaly být matkami a dobrými manželkami, pro které byla rodina na prvním místě. Ať již byly jejich profese jakkoli důležité, ženy dobře věděly, že jejich hlavním posláním je věnovat se svým dětem a vychovat z nich dobrou příští generaci.

Stejně jako ve většině představených reportážích, tak i tady můžeme pozorovat idealizovaný obraz tehdejší společnosti.

„Za tymi drzwiami urzęduje wójt gminy Wojnów na Dolnym Śląsku, obywatelka Helena Wyrwał. Dwudziestopięcioletnia kobieta wójt załatwia swoich interesantów energicznie i rzeczowo, i doskonale daje sobie radę z nawalem pracy. (...) Helena Wyrwał to pierwsza kobieta wójt na Dolnym Śląsku. Po pracy w urzędzie gminnym wójt spędza czas w gronie rodzinnym i zajmuje się wychowaniem swych synów.”¹²³

Jak už bylo zmíněno, rodina, a především děti jsou pro ženu velice důležité. Pro každou ženu je klíčové, aby o její potomky bylo postaráno i během její pracovní doby. Filmaři proto prezentovali obraz ženy, která své pochybnosti může nechat stranou a bez obav se věnovat svému zaměstnání. Pomáhá jí v tom totiž sociální systém, který je zaměřen na výstavbu nových a modernějších jeslí s kvalitním a proškoleným personálem.

„Jesteśmy w żłobku fabrycznym CZPD numer 2 w Łodzi, matki zostawiają tu swoje dzieci na czas pracy. (...) Dzieci jak widać czują się doskonale i nie płaczą za mamusiami. (...) W żłobku dzieciom niczego nie brakuje, matki mogą spokojnie pracować. Takich wzorowych żłobków mamy coraz więcej.”¹²⁴

„Zarówno w mieście jak i na wsi, coraz dobitniejsze są przejawy opieki nad matką i dzieckiem. Nieustannie rośnie ilość żłobków i przedszkoli. Kobieta może pracować spokojnie, gdy jej dziecko pozostaje pod czujną opieką wychowawczyni.”¹²⁵

Žena v domácnosti

Jak bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, obraz ženy v domácnosti je dosti stereotypní. Ženy jsou ty, které jsou zodpovědné za celý chod domácnosti, hospodaření s penězi, výchovu dětí a starost o manžela. Jako první příklad si můžeme uvést ženy, správkyně

¹²³ PKF 1949 07 Wójt gminy Wojnów.

¹²⁴ PKF 1949 05 W żłobku fabrycznym.

¹²⁵ PKF Kobieta w PRL-u – Kobieta naszych dni.

domáciho majetku, které již netrpělivě vyčkávají na příjmy svých mužů, se kterými budou dále hospodařit jen ony.

„W rachubie kopalni Katowice kończą się przygotowania do wypłaty pierwszych dodatkowych wynagrodzeń przyznanych na podstawie Karty górniczej. Wynagrodzenie wypłaca się co kwartał. Wysokość jego wynosi od 10 do 20 procent zarobku podstawowego. (...) Uwaga, zaczynamy wypłacać. (...) Przed kopalnią starodawnym zwyczajem urzędują władze domowe i niezwłocznie inkasują dodatkowe zarobki. A teraz szybko po zakupy i do domu.”¹²⁶

Je zde opět zdůrazněn idealizovaný obraz ženy, která stejně tak jako i v jiných oblastech života, má i tady plnou podporu státu, přinejmenším v podobě nových výrobků na spotřebním trhu, díky kterým se její povinnosti stávají snazší a snesitelnější.

„Gospodarska maszyna do prania. Polska pralka elektryczna jest prosta w konstrukcji i co najważniejsze – łatwa w obsłudze. Bieliznę wkładamy do kociołka z wodą. Główną pracę wykonuje elektryczność plus szare mydło i proszek do prania. Najlepiej wyczywam przy praniu. Tak będą mówiły nasze gospodynie.”¹²⁷

O tom, jaké měly ženy v soukromém životě postavení, svědčí i tento příklad, který je spojen s každoroční oslavou mezinárodního svátku žen. Jak je z úryvku patrné, právě v tento den mají ženy „dovoleno“ opustit svůj každodenní shon a věnovat se samy sobě.

„Tak, tylko w ten sposób może pracująca kobieta naprawdę oderwać się od przyziemnych trosk i kłopotów. W dniu święta pań, spółdzielnia Turystyczna gromada wywiozła swoje klientki z Województwa Łódzkiego na wysokość ponad tysiąca metrów. Nie dociera tu dzwon garów ani krzyk dziecka, ani chrapanie męża. Można na to patrzeć z góry. (...) Trzeba wyjaśnić, że większość tych świątecznych pasażerek po raz pierwszy podróżowała samolotem.”¹²⁸

Tento úryvek, i když z jiného roku než mnou zkoumané časové období, jsem uvedla především z hlediska doslovně vylíčené každodenní rutiny, které byly ženy vystaveny. Jedinečnost tohoto příkladu tkví také v tom, že je zde naprosto odlišně představen Mezinárodní den žen. V pozdějších letech, po stalinismu, byl prezentován jako svátek, během kterého si ženy zaslouží speciální péči, byť pouze jednou ročně. V šestiletém období, na které jsem se zaměřila, je svátek podán značně odlišně, přesně ve shodě

¹²⁶ PKF 1950 05 Pierwsza wypłata.

¹²⁷ PKF 1954 10 Bielska produkcja.

¹²⁸ PKF 1964 11A Pierwszy lot.

s šestiletým plánem a propagandou. Ženy jej oslavovaly prací, dávaly si vysoké cíle a předháněly se v tom, která bude lepší a překročí výrobní normu o více procent.

„Gdy będziecie w Moszczenicach, to na pewno usłyszycie pytanie, czy znacie nasze kobiety? Właśnie idą na zebranie Koła Gospodyń Wiejskich. (...) Prawie przemawia przewodnicząca koła Kunegunda Jenionowa. Kobiety moszczenickie są nie tylko sercem, ale i głową swojej gromady. Dzięki ich podstawie założono Gromadzką spółdzielnię samopomocy chłopskiej. Dla uczczenia międzynarodowego dnia kobiet podejmują dodatkowe zobowiązania. Dostarczą więcej jaj, mleka. Od razu wszystkie naraz chciałyby wypowiedzieć co zrobią, czego się podejmą. (...) Stanisława Rebek deklaruje 1000 dodatkowych jajek.”¹²⁹

„Spawaczki Ostrowca, jak wszystkie kobiety pracujące polski, uczciły zobowiązaniami produkcyjnymi Międzynarodowy dzień kobiet.”¹³⁰

Jak je z výše uvedených příkladů patrné, ženy, ačkoli byly systémem tlačeny, aby vykonávaly pro ně nové role (především pracovní), ty staré a zavedené jim zůstaly připsány beze změny. Stále měly na svých ramenou starost o celou domácnost, děti a manžela. Tento obraz ženy se však prolíná s obrazem jisté sociální pomoci, která byla ženám nabídnuta, ať už v podobě výstavby nových jeslí, nebo rozšíření spotřebního trhu o nové vynálezy, které hospodyním ulehčovaly jejich každodenní práci.

Studium

Další značně rozsáhlou kapitolou je téma studentek. Můžeme ji rozdělit na tři hlavní části, a to na *mladé dívky*, které díky systému dostaly šanci studovat bez ohledu na své zázemí, sociální status, výchovu nebo místo, ve kterém vyrůstaly. Těto nabídky samozřejmě využily, a i přes vědomí, že musí opustit svou rodinu, začaly studovat. Byly totiž přesvědčeny o tom, že jim tato šance zajistí lepší budoucnost. Druhý velmi viditelný celek bychom v dnešní době mohli nazvat *rekvalifikačními kurzy*, týkajícími se především typicky mužských profesí, a třetí oddíl je věnován hlavně *starším ženám*, kterým se v mládí nedostalo potřebného vzdělání. Jsou si plně vědomy možností, které jim jsou nyní nabízeny a potřeby s analfabetismem skoncovat.

„Chwila pożegnania z rodziną, z rodzinną wsią, gdzie się spędziło całe życie, bywa ciężka, ale bywają pożegnania radosne, gdy otwiera się droga lepszej przyszłości. Aleksandra Srokówna,

¹²⁹ PKF 1950 09 Kobiety z Moszczenicy.

¹³⁰ PKF 1951 10 Towarzyszki pracy.

*córka małorolnego chłopca ze wsi Stopnice, jedzie na uniwersyteckie studium przygotowawcze. Na studia skierowało ją miejscowe koło ZNP. W Krakowie rozpoczyna się nauka. (...) Aleksandra poznaje wykładowców i kolegów. Fabota Aniela jest też córką chłopca.*¹³¹

Byl vytvořen obraz mladé studující dívky zejména ve třech hlavních oblastech: zdravotnictví, pedagogiky a odborného vzdělání přesně ve shodě s cíli režimu, jako je to i v některých níže uvedených ukázkách doslovně řečeno.

*„Troska o zdrowie społeczeństwa jest jednym z najważniejszych zagadnień Polski Ludowej. W roku bieżącym na ochronę zdrowia przeznaczona się 20 procent ogólnego budżetu państwa. Cały kraj pokryje się siecią przechodni, ambulatoriów, szpitali. Wzrasta zapotrzebowanie na fachowe siły pielęgniarskie. Powstają nowe szkoły, których zadaniem jest kształcić fachowy personel szpitalu. Jesteśmy w Państwowej Szkole Pielęgniarstwa w Warszawie. (...) Tutaj dziewczęta przygotowują się do ważnej i odpowiedzialnej pracy społecznej.*¹³²

*„Jesteśmy w Liceum Pedagogicznym TPD w Łodzi, kształci się tu ponad 100 dziewcząt, które po trzyletniej nauce obejmą stanowiska nauczycielek w przedszkolach.*¹³³

*„W warsztatach Ośrodka Szkolenia Zawodowego imienia Teodora Duracza w Łodzi uczy się młodzież robotnicza, przyszli technicy, mechanicy a może i inżynierowie wynalazków. Uczą się tu nie tylko chłopcy, ale też dziewczęta pracują z wielkim zapalem, by jak najwcześniej stanąć przy warsztatach w fabryce. Najzdolniejsi z nich pójdą do wyższych uczelni technicznych.*¹³⁴

Byl představen i obraz dívek, které se místo studia začaly věnovat práci, avšak jejich pracovitost, cílevědomost a spolehlivost nebyla přehlížena. Systém tyto snaživé ženy vždy odměnil, v tomto případě nabídkou dalšího vzdělání, což následně vedlo i k lepšímu pracovnímu místu. I tady je nadmíru viditelná jasná propagace tvrdé práce, která bude vždy po zásluze odměněna. V tomto případě byla cílena na mladé lidi, kterým byly představeny jisté vyhlídky, ke kterým se díky své snaživosti mohou dopracovat.

„Prawdę mówiły plakaty propagujące pracę na Ziemiach Odzyskanych. Wszyscy ci ludzie staną już jutro przy warsztatach. Pierwszy etap na nowej drodze przebyła Aniela szczęśliwie. (...) Nie w długim czasie Aniela potrafiła już samodzielnie obsługiwać dwa krosna. (...) Pewnego dnia zawezwał ją do siebie dyrektor. Tutaj czekała ją niespodzianka. Aniela będzie mogła się uczyć.

¹³¹ PKF 1951 10 Będę studentką.

¹³² PKF 1950 11 Przyszłe pielęgniarki.

¹³³ PKF 1950 24 Międzynarodowy dzień dziecka.

¹³⁴ PKF 1949 03 Szkolnictwo zawodowe.

Pojedzie do technikum włókienniczego w Łodzi, tam, gdzie setki jak ona przodujących włóknarzy zdobywają wiedzę i tworzą kadry nowej ludowej inteligencji. (...) Po pracy pozostaje jeszcze czas na świetlicę, na gry. Tego wieczoru w czasie zaciętego pojedynku pingpongowego spotkała Anielę nowa niespodzianka. Przyjechała Maria Wodzińska – sekretarz organizacji partyjnej z Krosnowic. Przywiozła radosną nowinę, do fabryki przyszło pismo od Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z zawiadomieniem o odznaczeniu Anieli Srebrnym Krzyżem Zasługi. I oto zebrano się 600 kolegów i koleżanek, starszych i młodszych, najlepszych robotników, tych, którzy tworzyć będą nowe kadry techniczne przemysłu włókienniczego. Ludzie ci, podobnie jak Aniela, nie mogliby marzyć o kształceniu się, gdyby nie pomoc Państwa Ludowego, gdyby nie jego troska o szeregi rosnących, zdolnych ludzi z klasy robotniczej."¹³⁵

Jak již bylo uvedeno výše, druhou rozsáhlou oblastí byly jisté „rekvalifikační kurzy“. Ženy, jakožto levnou pracovní sílu, bylo potřeba využít v oblastech, kde chyběli kvalifikovaní pracovníci, kteří byli pro obnovu zničeného Polska nepostradatelní. Ženy proto tyto kurzy absolvovaly s cílem zlepšit nejen své finance, ale i získat určitou sociální prestiž a pocit z dobře vykonané práce.

„Kobieta w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ma równe z mężczyzną prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Każdego ranka w całej Polsce spieszą ludzie do pracy, obok mężczyzn idą kobiety. Wacława Durniewicz jest brygadzystką w Warszawskiej fabryce imienia Kasprzaka. Praca daje jej pełne zadowolenie i zarobek równy temu, jaki otrzymuje mężczyzna. Z pogodnym uśmiechem uczy swe towarzyski, przyszłych majstrów i brygadzystów."¹³⁶

„Dawniej życie Gabrieli Maroszek po brzegi wypełnione było goryczą. Nie puszczała jej jednak wiara w lepsze dni. A kiedy władza przeszła w ręce ludu, Maroszkowa postanowiła się uczyć. Sekretarz organizacji partyjnej kopalni Miłowice ras jeszcze pochylił się nad pismem Gabrieli Maroszek – zwracam się do Partii i wiem, że mi pomoże zostać tokarzem. Nie czekała jednak biernie. W domu syn Czesław powoli odsłaniał przed matką tajniki sztuki tokarskiej, którą opanował w pracy, i którą pogłębiał w szkole. Nie wszyscy jednak wierzyli w zwycięstwo Maroszkowej. Ona też rozumiała, że gdy ma poparcie partii, wszystko zależy jedynie od niej samej. Do późnych godzin pochylała się nad maszyną. Nadszedł oczekiwany dzień. Gabriela Maroszkowa włączyła motor tokarni. Tak zwane męskie zawody przestały być niedostępne dla kobiet. Kobieta opanowała maszynę."¹³⁷

¹³⁵ PKF 1950 Jedna z wielu.

¹³⁶ PKF Kobiety w PRL-u.

¹³⁷ Tamtéž.

„Zofia Szewczyk nauczyła się nowego zawodu. Opanowała obsługę mechanicznych agregatów.”¹³⁸

Třetí zmíněnou skupinou jsou ženy již v dosti pokročilém věku, kterým bylo odepřeno základní vzdělání, a spolu s podporou vlády se rozhodly s touto situací skoncovat. Ve svém volném čase dohánějí to, co zameškaly v mládí. Učí se na různých kurzech, od svých dětí, případně vnoučat. Nechtějí být v pozici negramotných, touží se vzdělávat a dohnat to, co jim bylo odepřeno v mládí. Jejich píle a vytrvalost je odměněna lepším sociální postavením a častokrát i získáním lepší pracovní pozice.

„Franciszka Kasprzyk przebiera węgiel na sortowni. Franciszka Kasprzyk lubi swój zawód, swoją kopalnię. Jej praca decyduje o wartości węgla, który kopalnia Mortimer wysyła w świat. Nie miała ona dobrej młodości. Dzisiaj chce nadrobić wszystko. Wieczorami uczy się od swojej wnuczki Mirki. Już czyta i pisać będzie niebawem.”¹³⁹

„Maria Obermajer była sprzątaczką. Po ukończeniu kursu dla analfabetów została robotnicą produkcyjną. Zdobywa wiadomości fachowe. Po raz pierwszy w życiu może się zająć pracą społeczną.”¹⁴⁰

Pokud se na celou problematiku podpory vzdělanosti podíváme ze širšího hlediska, na první pohled uvidíme, že se vláda pomocí těchto reportáží snažila dosáhnout především svého záměru, a to vyškolit kvalifikovanou pracovní sílu, kterou dále využije k výstavbě a obnově státu. Lidem, v tomto případě konkrétně ženám, byly nabídnuty kurzy pro negramotné, rekvalifikační kurzy nebo podpora během studia na preferovaných oborech. Těmito kroky byla vyjádřena podpora obyvatelstva a emancipace žen, zároveň však byla vytvořena určitá základna k dosažení šestiletého plánu.

Žena a volné chvíle

Do této kapitoly jsou zařazeny čtyři kategorie prezentované v tabulce, konkrétně pak kultura, sport, móda a tím nejčastěji zastoupeným, přesto ne příliš běžným obrazem trávení volného času ženy byla dovolená.

¹³⁸ PKF 1952 35 Zesławice.

¹³⁹ PKF 1950 10 Górník – Franciszka Kasprzyk.

¹⁴⁰ PKF 1950 44 Nie będzie analfabetów.

„Przyjechaliśmy do Augustowa na wczasy. W tym domu dawnego jachtklubu przed wojną bawiła się wybrana grupka sanacyjnych oficerów. Dziś Augustów rozbrzmiewa śmiechem radosnym przodowników pracy i racjonalizatorów, budowniczych inżynierów, urzędniczek i tkaczek.”¹⁴¹

Ve druhé části, tedy v kategorii kultury, byla žena představena především jakožto profesionální umělkyně, např. pianistka, nebo naopak dělnice, která se má možnost díky socialismu kulturního dění účastnit.

„W Londynie ambasador Rzeczypospolitej Michałowski odsłonił pamiątkową tablicę na ścianie pałacu ksiąząt. (...) W domu tym 23 czerwca 1848 roku po raz pierwszy w Londynie koncertował Fryderyk Szopen. Fortepian, na którym grał Szopen, gra na uroczystości. Odbył się recital znanej pianistki Natalii Karp.”¹⁴²

„W okresie światowego festiwalu młodych bojowników o pokój odbyły się w Berlinie występy solistów baletu radzieckiego. Maria Fiszewska, artystka Teatru Wielkiego w Moskwie. Tańczy Helena Potapowa, solistka kijowskiego teatru.”¹⁴³

„Samochód ten (...) to kino objazdowe. Od wsi do wsi roznosi kulturę i rozrywkę. Nie ma zakątka ziemi radzieckiej, dokąd by kino nie dotarło. Wszędzie oczekiwane, wszędzie witane serdecznie. Z nastaniem wieczoru mieszkańcy kolchozu Nowe Życie, tłumnie schodzą się do świetlicy. Chłopi nie są bynajmniej gorzej obsłużeni niż mieszkańcy miasta. Zobaczą nowy piękny film, Bitwę o Stalingrad.”¹⁴⁴

„W Budapeszcie zbudowany został nowoczesny Dom Kultury imienia Rakoszege. Robotnicy mogą tu zaspakajać swoje potrzeby kulturalne.”¹⁴⁵

Žena a sport. Tuto kategorii tvoří především úspěšné polské sportovkyně, konkrétně ve třech situacích. Za prvé se jednalo o informativní reportáže, které poukazyvaly na úspěšnou reprezentaci Polské lidové republiky. Ve druhém případě sportovkyně, které plnily určitou propagandistickou roli. Tyto ženy měly postavení a autoritu, díky čemuž prostřednictvím filmařů dopomohly k dosažení požadovaného záměru strany. A tím nejméně zastoupeným obrazem byly ženy, které se sportu věnovaly ve svém volném čase.

¹⁴¹ PKF 1950 32 Wczasy nad Jeziorem Białym.

¹⁴² PKF 1949 28 Z całego świata Anglia.

¹⁴³ 1951 41 Ze świata Występy baletu radzieckiego.

¹⁴⁴ PKF 1950 12 Z całego świata kino objazdowe na wsi.

¹⁴⁵ PKF 1950 13 Dom kultury w Budapeszcie.

„Tegoroczne mistrzostwa polski w gimnastyce przyrządowej odbyły się w Katowicach. (...) Przedstawiamy mistrzów polski w gimnastyce przyrządowej: Helena Rakoczyk z Krakowa i Paweł Gata z Radwina.”¹⁴⁶

„Helena Rakoczyk, mistrzyni świata w gimnastyce. Występuje w imieniu setek tysięcy naszych sportowców. W imieniu milionów matek polskich, aktywnych bojowniczek pokoju.”¹⁴⁷

„Pierwszeństwo dla pań. Najpierw odbywa się bieg kobiet. Dobrze opanowaną technikę wykazała kołchoźnica Galina Richmatowa. Biegnie równym tempem, mija jedną przeciwniczkę po drugiej i zajmują bezkonkurencyjnie pierwsze miejsce.”¹⁴⁸

Jako poslední příklad trávení volného času tehdejších let bych chtěla uvést vztah k módě, možná přesněji k nákupům a různým módním přehlídkám, díky kterým ženy nepřestávaly být ženami ani při značném pracovním a rodinném vytížení.

„W Lipsku odbył się niedawno międzynarodowy pokaz mody, na którym Polska zaprezentowała szereg pięknych modeli, wykonanych z polskich materiałów w polskich wzorcowniach i pracowniach. (...) Wszystkie panie udręczone nieraz przez przemysł odzieżowy proszą chórem: Wzorujcie się na tych modelach. Chcemy zobaczyć równie piękne suknie i płaszcze w sklepach MHD.”¹⁴⁹

„XXII Międzynarodowe Targi Poznańskie zakończyły się. Dały one przegląd osiągnięć gospodarczych Polski Ludowej w ostatnim roku trzyletniego planu odbudowy. (...) Ma się rozumieć, panie najbardziej interesowały się słynnymi futrami syberyjskimi.”¹⁵⁰

Žena a její volný čas byly v PKF zobrazeny pouze okrajově. I přes nevelké zastoupení byl prezentován obraz ženy, která je všestranně zaměřená. Kromě práce a rodinného života chce být stále krásnou a skvěle vypadající, zajímá se o kulturu a sport, ať už aktivně nebo pasivně. Kromě toho má díky své píli možnost využít pracovní dovolené.

¹⁴⁶ PKF 1949 50 Mistrzostwa GIMNASTYCZNE.

¹⁴⁷ PKF 1950 47 One bronią pokoju.

¹⁴⁸ PKF 1951 05 Ze świata Narciarze z baszkirskich kołchozów.

¹⁴⁹ PKF 1953 49 Moda.

¹⁵⁰ PKF 1949 20 Na MTP.

Žena a politický systém

Obraz ženy spojené s politickým systémem byl velmi jednotvárný, mluva byla především o aktivistkách a delegátkách, které svou přízeň projevovaly na různých sjezdech, nebo o ženách, které svou podporu vyjadřovaly tvrdou prací, nebo příspěvky do dělnických novin.

„Lucja Szulec, zakonna działaczka społeczna i aktywistka partyjna”¹⁵¹

„Na pierwszy ogólnokrajowy kongres Ligi Kobiet przybyły do Warszawy delegatki ze wszystkich stron Polski.”¹⁵²

„Helena Kryńska jest pracownicą fabryki zabawek, (...) jest korespondentem fabrycznym, robotnikiem uświadomionym i aktywnym społecznie.”¹⁵³

„Gorąco i serdecznie przywitała polska klasa robotnicza wielką bojowniczkę o wyzwolenie polski.”¹⁵⁴

Vnímání ženy okolím

Tuto kategorii můžeme rozdělit na dvě menší podkategorie: vzhled a povahové vlastnosti. Po fyzické stránce byla žena vždy vykreslena jako mladá, přitažlivá a neobyčejně krásná bytost. Při reportážích zaměřených především na krásu ženy, byly jmenovány i konkrétní části těla, které u mužů vzbuzují zájem a podněcují jejich představivost.

Povahové vlastnosti představené kronikou nejsou jednotné, prezentovány jsou jak ženy milé a hodné, tak ty zlé nebo naivní.

„Jeszcze jedno patriotyczne święto. Wybory Miss Polonii. Oczy całego narodu zawisły na tych biodrach i biustach. Od Bałtyku aż po Tatry trwają gorączkowe twórcze przygotowania. Najwybitniejsi artyści modelują sylwetkę idealnej Polki.”¹⁵⁵

„A więc nareszcie. Nie mamy tego, nie mamy owego, ale mamy Miss Polonię. Konkurencja była silna. Najpiękniejsze uda, biodra i biusty defilują przed komisją kierowaną przez wytrawnego fachowca Tymoteusza Ortyma.”¹⁵⁶

¹⁵¹ PKF 1949 12 Kobieta prezydentem miasta.

¹⁵² PKF 1951 11 Kongres ligi kobiet.

¹⁵³ PKF 1949 07 Robotnicy dziennikarze.

¹⁵⁴ PKF 1952 21 Wanda Wasilewska wśród drukarzy.

¹⁵⁵ PKF 1958 37B Miss 1958.

¹⁵⁶ PKF 1957 33B Nareszcie.

„Naiwnych niestety wciąż nie brak. Jesteśmy w sanktuarium jednego z popularnych kapłanów wiedzy tajemnej. Jak widać, mistrz jest zajęty. (...) Codzienna poczta przynosi setki takich listów; piszą dziewczęta o złamanych sercach, zaniepokojone i zdradzone żony.”¹⁵⁷

„Kobiety są zawsze mile i chętnie przebywa się w ich towarzystwie.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ PKF1950 09 Mistrzowie wiedzy tajemnej.

¹⁵⁸ PKF 1969 10A POWIERNICY.

5 Slovtvorba

V dřívějších oddílech jsme se setkali s výrazy, které se v dnešní době již nepoužívají vůbec nebo jsou považovány za archaické. Řeč je především o ženách vykonávajících fyzicky náročné profese, u kterých před druhou světovou válkou nevznikla jazyková potřeba dané termíny vytvořit. Hlavním důvodem bylo, že ženy tuto práci nezastávaly. S historickým vývojem však bylo nezbytné tyto skutečnosti nazvat, vznikaly proto neologismy, které filmařům dopomáhaly k vytvoření manipulativního obrazu nezávislé a emancipované ženy.

Jak byly tyto neologismy tvořeny, zda šlo takto pracovat se všemi výrazy a kde byly hlavní překážky při tvorbě nových slov? Těmto otázkám jsem se podrobněji věnuji v této kapitole.

Problematika vztahu mezi jazykem a rodem je již v dnešní době interdisciplinárním tématem. Jazyk můžeme charakterizovat jako jakési zrcadlo, ve kterém se odrážejí postoje, názory, kulturní a společenské stereotypy jejich mluvčích. Můžeme proto říci, že v jednotlivých jazycích je obsažen obraz mimojazykové reality, čili jakýsi obraz světa, který vnímají mluvčí daného jazyka.¹⁵⁹

Jednou z publikací, která se tomuto tématu věnuje, je *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim* od Małgorzaty Karwatowské a Jolanty Szpyry-Kozłowské. Autorky zde zkoumají skutečnost, že obraz obou pohlaví není v polském jazyce vždy paralelní, ba právě naopak si nelze nevšimnout častých asymetrií a různorodostí, které jsou v polském jazyce ve vztahu muže a ženy obsaženy.¹⁶⁰

Nerovný obraz obou pohlaví je zakódován na různých jazykových úrovních, konkrétně pak v jeho slovtvorbě, frazeologii, gramatice nebo na úrovni lexikální. Tyto odchylky nazýváme jazykovými asymetriemi.¹⁶¹

Zofia Kubiszyn-Mędrala ve své publikaci *Żeńskie nazwy tytułów i zawodów w słownikach współczesnego języka polskiego* poukazuje na skutečnost, že zájem o problematiku

¹⁵⁹ ŁOBODZIŃSKA, Roma. Jaka jest kobieta w języku polskim? [w:] Płeć w języku i kulturze, Język a Kultura, t. 9, red. J. Anusiewicz, K. Handke, Wrocław 1994., s. 181–186.

¹⁶⁰ KARWATOWSKA, Małgorzata a Jolanta SZPYRA-KOZŁOWSKA. *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010, s. 9.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 13.

ženských názvů vzrostl na počátku 20. století, a to jako důsledek masové profesní aktivizace žen. V této době došlo k výraznému trendu feminizace, jelikož vznikla jazyková potřeba pojmenovat profese a mužské tituly ve vztahu k ženám, které je do tehdejší doby nevykonávaly. Zofia Mędrala poukazuje na to, že již tehdy byla ve vztahu k tomuto tématu zastávána dvě stanoviska. První z nich podporovalo tvorbu ženských ekvivalentů, druhé naopak zachování mužských označení profesí a titulů ve vztahu k ženám.¹⁶²

Těmi nejvíce viditelnými a zkoumanými faktory, které jsou příčinou nemožnosti vytvoření ženského ekvivalentu, jsou:

- Sémantické faktory a snaha uniknout nežádoucí polysémii np. szoferka: „*kobieta szofer*“ a „*kabina szofera*“, pilotka: „*kobieta pilot*“ a „*czapka okrywająca dokładnie głowę i uszy, zapinana pod brodą*“¹⁶³
- Fonetické faktory, tedy shluk těžko vyslovitelných souhlásek, například *pediatra* => **pediatrka**
- Jazyková zvyklost
- Sociologické a psychologické faktory

Přechýlené femininum je často vnímáno jako určité snižování prestiže dané profese nebo titulu, nebo nemá tak velký rozsah jako právě maskulinní výraz. Velmi často uváděným příkladem je dvojice *Sekretarz – sekretarka*, kdy mužská forma poukazuje na prestižní postavení v organizaci, zatímco ženský ekvivalent je přiřazován podřadné práci v sekretariátu. Můžeme si však uvést případ dvojice, která se vyskytla v PKF: *maszynista – maszynistka*. Výraz *maszynista/kobieta maszynista* je spojován s osobou řídící drážní vozidlo/vlak. Výrazu *maszynistka* je však na základě slovníku polského jazyka z roku 1962¹⁶⁴ v první řadě přiřazen význam ženy, která se profesně věnuje psaní na stroji, až následně poukazuje na ženský ekvivalent výrazu *maszynista*.

„*Mamy już kobiety konduktorki i kobiety maszynistów.*“¹⁶⁵

„*Uwaga, rozpoczynamy drugi ogólnopolski konkurs scenografii i pisania na maszynie. (...) Gotowe? Start. W wyścigu bierze udział blisko 160 uczestniczek. Prawda, także jeden mężczyzna,*

¹⁶² KUBISZYN-MĘDRALA, Zofia. *Żeńskie nazwy tytułów i zawodów w słownikach współczesnego języka polskiego*. LingVaria. Kraków, Rok II (2007)(nr 1 (3), 31–40, s. 31–32.

¹⁶³ Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/pilotka.html>.

¹⁶⁴ Tamtéž. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/maszynistka;5449943.html>.

¹⁶⁵ PKF Kobiety w PRL-u.

ale jego szanse są raczej minimalne. Pisanie na maszynie to specjalność kobiet. (...) Pierwsze miejsce w konkursie maszynistek zdobyła Anna Anklikówna z Gdańska. ¹⁶⁶

- Pragmaticko-funkční faktory

Vzhledem k tomu, že určitá profese nebyla vykonávaná ženami, nevznikla jazyková potřeba vytvoření ženského ekvivalentu, hovoříme tedy o tzv. lexikální mezeře. Halina Wiśniewska ve své publikaci poukazuje na čtyři hlavní kategorie, ve kterých tyto lexikální mezery můžeme pozorovat. Jedná se zejména o církevní a vojenské představitele, názvy profesí těžkého průmyslu a výrazy spojené se zločinnou činností. ¹⁶⁷

„Ślubu też udziela ksiądz cywilny kobieta.” ¹⁶⁸

„Kobiety są dziś oficerami ludowego wojska polskiego.” ¹⁶⁹

„Zofia Lachowska jest pierwszą w Polsce kobietą sztygarem.” ¹⁷⁰

„Twoje nazwisko Wysocka. Jesteś wrogiem klasowym.” ¹⁷¹

První výše zmíněné stanovisko, tedy tvorba ženských ekvivalentů ve vztahu k profesnímu životu žen je tvořeno především pomocí formantů, které se připojují k bázovému lexému. Jako báze nám ve většině případů slouží podstatné jméno mužského rodu, které motivuje podstatné jméno rodu ženského.

Tím nejproduktivnějším formantem je formant

- **ka** ¹⁷²

Student/studentka

„Studentki medycyny udzielają pomocy lekarskiej mieszkańcom wsi.” ¹⁷³

Nauczyciel/nauczycielka

¹⁶⁶ PKF 1950 23 Konkurs szybkiego pisania.

¹⁶⁷ WIŚNIEWSKA, Halina. Ekspansja nazw kobiet jako przejaw zmian społecznych i obyczajowych. *Język Polski w Szkole średniej* z. 4, 1998, s. 71–78.

¹⁶⁸ PKF 1969 10A W rękach kobiet.

¹⁶⁹ *Feminizm w PRL towarzyszy pracy.*

¹⁷⁰ PKF 1951 09 Sztygar Zofia Lachowka.

¹⁷¹ PKF 1951 37 Wszyscy do walki ze spekulacją.

¹⁷² Vzhledem k vysoké použitelnosti, se tento sufix pojí nejen s ženskými profesemi, můžeme jej použít pro tvorbu deminutiv, nebo názvů činností.

¹⁷³ PKF 1949 31 Studenckie wczasy.

„Ćwiczeniami dziewcząt kieruje nauczycielka Irena Troszak.”¹⁷⁴

Malarz/malarka, murarz/murarka, szklarz/szklarka

„Tu po raz pierwszy kobiety rozpoczęły prace w budownictwie jako murarki, malarki i szklarki.”¹⁷⁵

Výraz *szklarka* se ve slovníku jazyka polského z let 1958–1965 na prvním místě objevuje jako neformální označení profese, kterou vykonává sklář, s femininem je spojen až druhém místě.¹⁷⁶

S obdobnou situací se setkáváme i u výrazu *murarka*, který je ve výše zmíněném slovníku definován jako ženský tvar ke slovu *murarz*.¹⁷⁷ V novějších slovnících je tento termín na prvním místě spojován s hovorovým označením profese, kterou vykonává zedník.¹⁷⁸ V průběhu času potřeba nazvat ženu zastávající profesi zedníka zanikla, s čímž souvisí i přenesení významu tohoto slova.

Jako další formanty si můžeme uvést:

- **(n)ica/-yca**

Pracownik/pracownica

„Helena Kryńska jest pracownicą fabryki zabawek.”¹⁷⁹

Uczeń/uczennica

„Uczniowie i uczennice liceum budowlanego w Warszawie spędzili ferie świąteczne na budowach.”¹⁸⁰

- **ini/-yni**

Członek/członkini

¹⁷⁴ PKF 1951 49 Cała szkoła zdobywa BSPO.

¹⁷⁵ PKF 1951 10 Towarzyszki pracy.

¹⁷⁶ Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/szklarka;5504088.html>.

¹⁷⁷ Tamtéž. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/murarka;5453523.html>.

¹⁷⁸ Tamtéž. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/murarka;2485133.html>

¹⁷⁹ PKF 1949 70 Robotnicy dziennikarze.

¹⁸⁰ PKF 1950 18 Zobowiązania 1 - Majowe wykonane.

„1500 robotnic, kobiet wiejskich, uczonych i działaczek społecznych reprezentuje na kongresie 2 000 000 członkiń ligi kobiet.”¹⁸¹

Wychowawca/wychowawczyni

„5 000 złotych wygrała Kazimiera Kasprzak wychowawczyni z państwowego domu dziecka w Soplicowie.”¹⁸²

• a

Przewodniczący/przewodnicząca

„Prawie przemawia przewodnicząca koła Kunegunda Jenionowa.”¹⁸³

Výčet výše uvedených formantů není kompletní, jsou zahrnuty pouze ty, které se objevují ve vztahu k ženám ve sledovaném období PKF.¹⁸⁴

Jak už jsem zmínila výše, v každé kultuře existují jisté sociologické a psychologické faktory, které se v používaném jazyce odrážejí, proto i přes jazykové prostředky schopné ženský profesní ekvivalent vytvořit, je tento postup nežádoucí; ženská forma může být jejími nositelkami nebo okolím vnímána jako neuctivá nebo opovržlivá. Samy ženy proto někdy preferují mužské tvary prestižních profesí vykonávaných ženami.¹⁸⁵

Jako příklad může sloužit *profesor/profesorka (pani profesor)*, *dyktor/dyktorka (pani dyktor)*.

„Wykład profesora Gonszorowskiej zaznająamia studentów z historią handlu.”¹⁸⁶

¹⁸¹ PKF 1951 11 Kongres ligi kobiet.

¹⁸² PKF 1952 16 Pierwsze losowanie pożyczki narodowej.

¹⁸³ PKF 1950 09 Kobiety z Moszczenicy.

¹⁸⁴ Problematika zabývající se femininy je velmi hojně zastoupena v publikacích mnohých lingvistů, jako příklad si můžeme uvést tato jména:

Zenon Klemensiewicz: *Tytuły i nazwy kobiet w świetle teorii i praktyki* z roku 1957;

Bogusław Kreja: *Słowotwórstwo nazw żeńskich we współczesnym języku polskim* z roku 1964;

Władysław Kupiszewski: *Tytuły i nazwy zawodowe kobiet* z 1967 roku;

Marek Łaziński: *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa* z roku 2006;

Grochowska Marta, Wierzbicka Agnieszka: *Produktywne typy słowotwórcze nazw żeńskich we współczesnej polszczyźnie* z roku 2015.

¹⁸⁵ KARWATOWSKA, Małgorzata a Jolanta SZPYRA-KOZŁOWSKA. Op. cit., s. 30.

¹⁸⁶ PKF 1949 09 Łódź uniwersytecka.

„Nawet wtedy, gdy składając życzenia pani dyrektor oparł się pokusie zjedzenia jeszcze jednej czekoladki.”¹⁸⁷

Autorky také připomínají skutečnost, že podstatná jména mužského rodu plní dvojí funkci. Za první označují muže, za druhé mají obecnější význam odkazující se jak na muže, tak na ženy, což přispívá k tzv. jazykové neviditelnosti žen.¹⁸⁸

„Klient nie bierze już wszystkiego, co dają. Wybiera, żąda i musi być dobrze obsłużony.”¹⁸⁹

Jak je z úryvku i z výše uvedeného tvrzení patrné skupinu lidí lze zastoupit pouze mužskou formou. Ženské formy v polském jazyce takto nefungují.

¹⁸⁷ PKF 1970 09B *Życzenia od kroniki*.

¹⁸⁸ KARWATOWSKA, Małgorzata a Jolanta SZPYRA-KOZŁOWSKA. *Op. cit.*, s. 19

¹⁸⁹ PKF 1953 04

Závěr

Diplomová práce byla věnována obrazu ženy v Polské filmové kronice, jenž je v dnešní době vnímána jako nedocenitelná studnice informací o historii, politické situaci a běžném životě občanů v období mezi lety 1944 až 1994. Po celou dobu své padesátileté existence však zastávala nezáviděníhodnou roli, kdy se filmaři snažili skloubit zajímavé informace, neutrální reportáže a celkový umělecký charakter s nutným obsahem ideologie vládnoucí strany. Tematika a síla propagandy se v průběhu let měnila, avšak za dobu největších státních zásahů do výběru témat můžeme považovat období stalinismu. V těchto letech bylo zesíleno propagandistické snažení, které se odrazilo takřka na všech vysílaných reportážích polské filmové kroniky. Hlavními hrdiny se stalo prosté obyvatelstvo, postavy úředníků a pracujících, kteří ve shodě s šestiletým plánem plnili stanovené normy, čímž, slovy filmařů, dopomáhali k výstavbě lepšího socialistického Polska. Navýšilo se také množství vysílání s ženskými představitelkami.

Změn by však nebylo dosaženo bez úspěšné propagandy, jejímž nositelem se mezi jinými stala i PKF, která byla pro tuto úlohu více než výborně uzpůsobena. Propagandě a jejímu vztahu s polskou filmovou kronikou je věnována druhá kapitola. Jsou zde podrobně popsány jednotlivé pilíře úspěšné propagandy s příklady, které v týdeníku užívali tvůrci sdělení. Ti si uvědomovali, že jazyk, kterým mluvíme, definuje náš způsob myšlení a vnímání reality, používali proto jednoduchá slovní spojení, kterým by i negramotní diváci rozuměli. Hovořili v krátkých a jednoduchých větách, využívali slogany, přísloví, rčení, známé výroky a analogie, používali množné číslo, atd. Díky správně zvolené slovní zásobě a obrazové projekci navozovali náležitou atmosféru, se kterou mohli dále pracovat. Odkazovali i na emoce, díky nimž je informace snáze pochopena a zapamatovatelná.

Třetí kapitola byla věnována ženám v období stalinismu. Vláda pomocí PKF usilovala o mobilizaci nevyužitých pracovních sil v odvětvích, kdy především kvůli lidským ztrátám způsobeným druhou světovou válkou chyběli zaměstnanci. Ženy se ze zcela objektivních důvodů staly za tyto pracovníky vhodnou náhradou. Po druhé světové válce byla v Polsku viditelná početní genderová nerovnost, velké množství žen, které se doposud věnovaly pouze domácnosti a výchově dětí, se během krátké doby staly jedinými živitelkami rodiny, na do té doby značně neprostupném trhu práce. Pracovní příležitosti byly ženám do té doby upírány především ze dvou důvodů: tím prvním byla nedostatečná kvalifikace a druhým stereotypní společnost, ve které se žena a muž nenacházeli na rovnocenné úrovni. Tyto

skutečnosti musely být změněny, proto byl ze strany vlády na filmaře a celkově všechna vládní média vytvářen tlak o nutnosti transformace náhledu na doposud zavedené stereotypy, podíl na mužské a ženské role, emancipaci, atd. Tyto kroky přispěly k budování nových standardů a zapojení žen do profesní aktivizace, kterou můžeme z dnešního pohledu hodnotit do určité míry pozitivně.

Reportáže odkazující na ženy, se snažily formovat postoje divaček, které následně idealizovaný příklad následovaly. V období stalinismu se na plátnech promítacích sálů objevovaly ženy, které zastávaly těžkou manuální práci, plnily normy šestiletého plánu, studovaly (v každém věku), zvládaly péči o domácnost a děti, ve svém volném čase pomáhaly sociálně slabším, účastnily se politického dění a zároveň nepřestávaly být stále krásnými a vzorně upravenými ženami. Obraz ženy byl ve filmových kronikách rozdělen do několika hlavních kategorií, které se však často prolínaly, byly velmi monotónní, se stále se opakující hlavní myšlenkou.

Tato klasifikace je zohledněna i v následující kapitole, ve které jsem pracovala s excerpovaným materiálem odvysílaných reportáží mezi lety 1949–1954 založeným na výrazech nazývajících ženu. Výrazy jsou rozděleny do přehledných tabulek podle jednotlivých let a tematických bloků, na kterých je následně provedena obsahová analýza obrazu ženy v polských filmových kronikách s jejich podrobnější interpretací. Hlavními oblastmi, které tvůrci týdeníků vyčlenili a které jsou v této práci zkoumány, jsou: *profese, studium, rodina, politický systém a volné chvíle*. Z čehož právě obraz ženy spojený s prací tvořil více než 50 procent z celého analyzovaného materiálu. Ze 445 zmínek o ženách se ve 242 případech jednalo o jejich profesní život. Díky této analýze můžeme konstatovat, že cílem propagandistické akce byla především mobilizace doposud nevyužité pracovní síly.

Tomuto snažení dopomohl i specifický jazyk, kterému jsem se věnovala již v poslední části. Vznikaly neologismy, které byly potřebné pro nazvání mužských profesí, které nově začaly zastávat i ženy. V kapitole jsou představeny 2 hlavní přístupy, které jsou ve vztahu k této problematice zastávány. První z nich podporuje tvorbu ženských ekvivalentů, a druhý naopak zachování mužského označení. Jak je však závěrem oddílu patrné, tato nově vzniklá slova byla potřebná pouze po určitou dobu, dnes již změnila svůj význam, nebo zanikla úplně.

Streszczenie

Tematem pracy dyplomowej jest wizerunek kobiety w Polskiej Kronice Filmowej, która jest obecnie postrzegana jako nieocenione źródło informacji o historii, sytuacji politycznej i życiu codziennym obywateli w latach 1944–1994. Przez pięćdziesiąt lat istnienia była narzędziem w rękach rządu, cenzury i propagandy, jednak za okres największych interwencji państwa w doborze tematów można uznać stalinizm. W tych latach zintensyfikowano działania propagandowe, co znalazło odzwierciedlenie w niemalże wszystkich audycjach PKF. Głównym bohaterem stała się ludność powszechna, postacie urzędników i robotników, którzy zgodnie z planem sześcioletnim pełnili wyznaczone standardy, co zdaniem filmowców, pomagało zbudować lepszą, socjalistyczną Polskę. Wzrosła również liczba audycji przedstawiających kobiety.

W celu szerszej perspektywy, w pracy opisana jest propaganda i jej związek z filmową realizacją. Szczegółowo opisane są jej filary z przykładami używanymi przez twórców PKF.

Kluczową częścią całej pracy jest rozdział poświęcony kobietom w okresie stalinowskim i ich kontekstowi historycznemu. Rząd, z pomocą PKF, starał się zmobilizować niewykorzystaną siłę roboczą w sektorach pozbawionych personelu, głównie ze względu na straty ludzkie spowodowane II wojną światową. Z dosyć obiektywnych powodów kobiety stały się odpowiednimi zastępcami tychże pracowników. Duża liczba kobiet, które dotychczas zajmowały się wyłącznie gospodarstwem domowym i wychowywaniem dzieci, w krótkim czasie stały się jedynymi żywicielkami rodziny na dotychczas zamkniętym rynku pracy. Do tego czasu kobietom odmawiano pracy głównie z dwóch powodów: pierwszym była niewystarczająca kwalifikacja, a drugim stereotypowe społeczeństwo, w którym kobiety i mężczyźni nie byli sobie równi. Rzeczywistość musiała zostać zmieniona, zatem rząd wywarł presję na filmowców i wszystkie media rządowe, aby zmieniły pogląd na utrwalone stereotypy dotyczące roli mężczyzn i kobiet, na emancypację, itp. Te kroki przyczyniły się do budowy nowych standardów i zaangażowania kobiet w aktywizację zawodową. Obrazy emitowane przez PKF starały się kształtować postawy widzów, którzy następnie podążali za wyidealizowanym przykładem.

Filmowcy podzielili reportaże na kategorie tematyczne, które jednak często przeplatały się ze sobą, były bardzo monotonne i wciąż powtarzały jedną główną myśl. Podział ten został następnie uwzględniony w kolejnej części, która poświęcona jest pracy z fragmentami

materiałów reporterskich z lat 1949–1954 opartych na wyrażeniach określających kobiety. Wyrażenia te zostały wpisane do tabeli z uwzględnieniem poszczególnych lat i tematów, na których następnie dokonywana jest analiza treści wizerunku kobiety w polskich kronikach filmowych z ich bardziej szczegółową interpretacją. Główne obszary, które wyodrębnili twórcy tygodników i które są analizowane, to: *praca, nauka, rodzina, system polityczny i czas wolny*. Z czego wizerunek kobiety związany z pracą stanowił ponad 50 proc. wszystkich analizowanych materiałów. Spośród 445 wzmianek o kobietach, w 242 przypadkach chodziło o ich życie zawodowe. Dzięki tej analizie możemy stwierdzić, że propaganda skupiała się przede wszystkim na mobilizacji siły roboczej.

W osiągnięciu powyżej opisanego celu pomógł również specyficzny język, któremu poświęcony jest ostatni rozdział. Pojawiły się neologizmy, które były potrzebne na określenie dotychczas typowo męskich zawodów, które zaczęły być wykonywane przez kobiety. W tym rozdziale pokazane są dwa podejścia, które zostały przyjęte w związku z tym problemem. Pod koniec tej części można stwierdzić, że nowo powstałe słowa były potrzebne jedynie w danym okresie, obecnie zmieniły swoje znaczenie lub całkowicie zanikły.

Bibliografie

Monografie

CIEŚLIŃSKI, Marek. *Piękniej niż w życiu: Polska Kronika Filmowa 1944–1994*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006. ISBN 978-83-7436-101-9.

DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława, Janina FRAS a Beata OCIEPKA. *Teoria i praktyka propagandy*. Wrocław: Wrocławska Drukarnia Naukowa, 1997. ISBN 83-229-1545-4.

ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books, 1973. Reprint of the 1965 ed. ISBN 0-394-71874-7. Překl. Konrad Kellen, Jean Lerner.

FLORCZYK, Katarzyna. Modelowy wizerunek kobiety w propagandzie okresu stalinowskiego w Polsce. *Letnia Szkoła Historii Najnowszej*. Tom III. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2010, s. 29–38. ISBN 978–83–7629–167–3.

FRASER, Lindley Macnaghten. *Propaganda*. London: New York: Oxford University Press, 1957. OCLC 65142132.

HENDRYKOWSKI, Marek. *Historia polskiego filmu dokumentalnego: Dokument po wojnie. Lata 1945–1955*. Poznań: Wzdawnictwo naukowe, 2018. ISBN 978-83-232-2906-6.

HENDRYKOWSKI, Marek. *Historia polskiego filmu dokumentalnego: Polska Kronika Filmowa*. Poznań: Wzdawnictwo naukowe, 2018. ISBN 978-83-232-2906-6.

JARSKA, Natalia. *Kobiety z Marmuru: Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2015. ISBN 978-83-7629-764-4.

K. SERENO, Kenneth a C. David MORTENSEN. *Foundations of Communication Theory*. Harper & Row, publishers. New York, 1970.

KARPIŃSKI, Jakub. *Ustrój komunistyczny w Polsce*. Warszawa, 1990. ISBN 83-89437-24-4

KARWATOWSKA, Małgorzata a Jolanta SZPYRA-KOZŁOWSKA. *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010. ISBN 978-83-227-3084-3.

KRECH, David a Richard S. CRUTCHFIELD. *Theory and problems of social psychology*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1948. OCLC 547525.

ŁAZIŃSKI, Marek. *O PANACH I PANIACH: Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. ISBN 978-83-01-14806-5.

LUBELSKI, Tadeusz. *Historia kina polskiego: Twórcy, filmy, konteksty*. Katowice: Videograf II, 2009. ISBN 978-83-7183-666-4.

MARKOWSKA, D. *Rola kobiety w polskiej rodzinie, Kobiety polskie*, red. Elżbieta Konecka. Warszawa: Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa, 1986. ISBN 8305116247.

PROKOPOVÁ, Kateřina. *Propaganda a persvaze*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4345-4.

PRZEDPELSKI, Mieczysław. *Struktura zatrudnienia kobiet w Polsce Ludowej*, PWN, Warszawa, 1975.

S. JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda and persuasion*. 5th ed. Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1.

TERENCE H. Qualter. *Propaganda and Psychological Warfare*. Uniwersytet Kalifornijski: Random House, 1962. ISSN 0585-699X.

WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2337-2.

ŻARNOWSKA, Anna Żarnowska a Andrzej SZWARC. *Kobieta i praca. Wiek XIX i XX*. Warszawa: DiG, 2000. ISBN 83-7181-141-1.

Články

„Przyjaciółka”, [Bez názvu], 21 marca 1948, nr. 3.

BLÁHA, Renata. Z kuchni do kopalń – wizja kobiecości w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1947–1955. *Acta Humana* [online]. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2016, 145–155 [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: doi:10.17951/ah.2016.7.145.

CIUNOVIČ, Małgorzata. O propagandzie w Polskiej Kronice Filmowej (na podstawie komentarza narracyjnego z lat 1971–1975). *Załącznik Kulturoznawczy*. 5. Perswazja (nie)werbalna. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2018, 77–92.

GROCHOWSKA, Marta a Agnieszka WIERZBICKA. Produktywne typy słowotwórcze nazw żeńskich we współczesnej polszczyźnie. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*;49. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015, 45–55. Dostępne z: doi:10.18778/0208-6077.49.04.

JĘDRZEJSKI, Łukasz. Polska kronika filmowa w latach 1945–1968 jako medium partyjne. Zarys problemu. *Polityka i Społeczeństwo*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017, 158–170 (13). Dostępne z: doi:10.15584/polispol.2017.1.12.

JĘDRZEJSKI, Łukasz. Wizerunki kobiet w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1949–1953 (zarys problemu). *Polityka i Społeczeństwo* [online]. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2015, Tom 13 Nr 2, 87–97 [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: doi:https://doi.org/10.15584/polispol.2015.2.6.

KLEMENSIEWICZ, Zenon. „Tytuły i nazwy zawodowe kobiet w świetle teorii i praktyki”. *Język Polski* 2 (1957): 101–117.

KREJA, Bogusław, 1964, Słowotwórstwo nazw żeńskich we współczesnym języku polskim, „*Język Polski*”, nr XLIV, 129–140.

KUBISZYN-MĘDRAŁA, Zofia. Żeńskie nazwy tytułów i zawodów w słownikach współczesnego języka polskiego. *LingVaria*. Kraków, Rok II (2007)(nr 1 (3), 31–40.

KUPISZEWSKI, Władysław. (1967): Tytuły i nazwy zawodowe kobiet, „*Poradnik Językowy*”, z. 8, 371–374.

ŁOBODZIŃSKA, Roma. Jaka jest kobieta w języku polskim? [w:] *Płeć w języku i kulturze*, *Język a Kultura*, t. 9, red. J. Anusiewicz, K. Handke, Wrocław 1994., s. 181–186.

MROZEK, Justyna. Przemiany pozycji kobiety w PRL-u – wybrane konteksty. *Studia Edukacyjne* [online]. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2019, (nr. 54), 257–282 [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: doi:<https://doi.org/10.14746/se.2019.54.15>.

MROZIK, Agnieszka. Wywołać z milczenia. Historia kobiet w PRL-u - kobiety w historii PRL-u. *Teksty Drugie* [online]. Warszawa, 2011, Nr 4, 112–119 [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=48083>.

WIŚNIEWSKA, Halina. Ekspansja nazw kobiet jako przejaw zmian społecznych i obyczajowych. *Język Polski w Szkole średniej z. 4*, 1998, 71–78.

Internetové zdroje

<http://25fps.cz/2007/ruska-avantgarda/>.

Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/pilotka.html>.

Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/maszynistka;5449943.html>.

Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/szklarka;5504088.html>.

Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/murarka;5453523.html>.

Słownik języka polskiego PWN [online]. [cit. 2022-02-27]. Dostępne z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/murarka;2485133.html>.

Audiovizuální zdroje

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1949: 02, 03, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 44, 46, 48, 49, 50, 51.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1950: 01, 03, 04, 05, 06, 09, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 40, 43, 44, 45, 47, 50.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1951: 02, 05, 06, 08, 09, 10, 11, 15, 18, 28, 29, 35, 37, 41, 46, 47, 49, 52.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1952: 01, 02, 07, 12, 15, 16, 17, 21, 23, 25, 26, 33, 35, 36, 38, 39, 47, 49, Towarzyszki pracy.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1953: 03, 04, 07, 14, 15, 18, 29, 39, 49.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1954: 04, 05, 07, 09, 10, 44, 49, 51, Czy jesteś wśród nich.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1956: 01

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1957: 33B

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1958: 37B, 49B.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1960: 10B.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1961: 46B.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1962: 10B.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1964: 11A

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1965: 11A, 23A.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1969: 10A, 11A.

Polskie Kroniki Filmowe, rok 1970: 9B.

Polska Kronika Filmowa PKF – Kobieta w PRL.

Anotace

Autorka: Bc. Jana Kocůrková

Název magisterské práce: Obraz ženy v polských filmových kronikách v letech 1949–1954

Anglický název práce: The Image of a Woman in the Polish Film Chronicles, 1949–1954

Vedoucí magisterské práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.

Počet znaků: 112 906

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 181

Klíčová slova: Polská filmová kronika, PKF, obraz ženy, stalinismus, propaganda, slovotvorba, femininum

Tato diplomová práce se věnuje obrazu ženy v polských filmových kronikách v letech 1949-1954. Je představen stručný záznam padesátiletým obdobím působení týdeníku, se zaměřením na stalinismus, ve kterém byla zesílena propaganda směrem k ženám.

Významnou část tvoří ukázky a interpretace reportáží, které představují ženu v různých oblastech jejího života. Práci uzavírá kapitola věnovaná slovotvorbě, konkrétně pak neologismům tohoto období.

Keywords: Polish Film Chronicles, PKF, image of a woman, Stalinism, propaganda, word formation, femininum

This master's thesis deals with the image of a woman in Polish Film Chronicles from 1949-1954. A brief outline of the fifty-year period of the weekly's activities is presented, with a focus on the Stalinist period in which propaganda towards women was intensified. A significant part of the thesis consists of excerpts and interpretations of reports that present women in different areas of their lives, in line with the aims of the political endeavour that were presented to the audience through PKF. The master's thesis concludes with a chapter focusing on word formation that deals with the neologisms of this particular period.